

TURBUCZ DÁVID

A Horthy-kultusz kezdetei

A mitikus gondolkodásmódtól a modern társadalmak sem mentesültek. Különösen igaz ez a válságos időszakokra, amelyekben a racionalitás kudarcaként könnyen megszűnik az ésszerű magyarázatok ereje.¹ Politikai közösségek identitásuk megteremtése, erősítése érdekében gyakran alkalmaznak a múltra vonatkozó fikciókat, mítoszokat, amelyeket az adott társadalmi viszonyok fenntartására vagy megszüntetésére, illetve saját szerepük „mágikus” legitimálására használnak fel. Nem más a céljuk tehát, mint „bizonyos ellentétek meghatározása a kívánt és a tényleges állapotok között”. Azaz a mítosz rámutat a vágyott állapotra, amely egyszer már létezett, s miután jobb, sokkal inkább elfogadható az éppen fennálló (esetleg válságos) körülményeknél, így annak a visszaállítására, megközelítésére szólít fel.²

Az így konstruált mitikus tudást, a jelen állapotokra vonatkozó „útmutatást” a kultuszok teszik elérhetővé, értelmezhetővé és gyakorolhatóvá a társadalom számára.³ A vezérkultusz például a vezér felmutatásával és a követésére buzdítással végzi el ezt a feladatot. Edmond Doutté antropológiai kutatásai során fogalmazta meg, hogy a vezér iránti igény akkor jelentkezik, amikor a „kollektív vágy” elérésére „hétköznapi eszközökkel” már nincs lehetőség, így ez perszonalifikálódik, és abban a személyben „ölt testet”, akit egyedül alkalmasnak vél egy közösség arra, hogy a vágyott állapotot elérje, ezáltal megoldást adjon a fennálló válságjelenségekre.⁴

¹ Murray EDELMAN: *A politika szimbolikus valósága*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2004. 28–30.; ZENTAI Violetta: Politikai antropológia: a politika antropológiája. In: Uő. (szerk.): *Politikai antropológia*. Osiris Kiadó–Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. 22–23.

² ROMSICS Gergely: Mítosz, kultusz, társadalom. *Mozgó Világ*, 2004/7. 57–60. Az idézet az 58. oldalon található. Uő: A jelentés zsarnoksága. *Pro Minoritate*, 2004/tavaszi. 4–6., 8.

³ Uő: Mítosz, kultusz, társadalom. I. m. 59–61.; Uő: A jelentés zsarnoksága. I. m. 3–6.

⁴ Ernst CASSIRER: A modern politikai mítoszok technikája. In: *Politikai antropológia*. I. m. 38–40.

A vezérről kialakított imaginárius képpel a kultusz építői a vezér alkalmasságát igyekeznek igazolni. Így jön létre a kultikus „beállítódás”, azaz a személyének „mindenek fölötti tisztelete”, ami azt is jelenti, hogy őt a kultusz „minden szóba jöhető vád alól eleve felmenti”. A kultusz továbbá „szokásrend”, rítusokban való személyes részvétel, emlékezés, a közösségi identitás és a csoportatharok erősítésének, illetve a kívánt állapothoz elvezető tekintély felépítésének a terepe. Végül fontos a „nyelvhasználat”, amely „bizonyíthatatlan” és „cáfolhatatlan” magasztaló kijelentéseket, a csoport nyelvét, a világról alkotott tudása kifejezését jelenti.⁵ A szelektíven konstruált vezérkép folyamatos ápolásra szorul, hiszen meg kell akadályozni a „józsárg” visszatérését, illetve tompítani az esetleges ellenkultuszt.⁶ Az ellenkultusz mértékét, miután politikai kultuszról van szó, az adott politikai rendszer pluralizmusának a mértéke határozza meg.

A Horthy Miklós személye köré felépített kultusznak, a 20. századi magyar történelem egyik meghatározó politikai kultuszának rekonstruálását az előtörténet, az első világháború során kialakult Horthy-kép rövid áttekintésével kezdem. Ezt követően, a szegedi ellenkormányba való belépésétől, a politikai és hatalmi viszonyok alakulásába ágyazva mutatom be a vezérkultusz kezdeteit, kilencven évvel ezelőtti megjelenését és fejlődését.

A „Novara hőse”

Horthy Miklós sorhajókapitányt 1914. július 27-én, egy nappal azelőtt, hogy Ausztria–Magyarország hadat üzent Szerbiának, visszahívták a szárnysegédi szolgálatának lejárt utána megkezdett szabadságáról. A rövidesen világméretűvé szélesedő konfliktus idején eleinte a *Habsburg* csatahajó fedélzetén, majd 1915. január 10. és 1917. május 31. között az akkor hadrendbe állított *Novara* gyorscirkáló parancsnokaként teljesített szolgálatot. A világháború alatt az Adriai-tengeren többször is tanúságot tett arról, hogy kiváló és a körülményekhez képest (az ellenséges nyomás, a földrajzi viszonyok által meghatározott manőverezési lehetőségek) sikeres tengerésztiszt, akit többször is kitüntettek.⁷

⁵ DÁVIDHÁZI Péter: „Isten másodszüllöttje”. *A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*. Gondolat, Budapest, 1979. 5–15.; ROMSICS Gergely: A jelentés zsarnoksága. I. m. 6., 8–12.; ZENTAI Violetta: I. m. 21.

⁶ LAKNER Lajos: Irodalmi kultusz, történetiség, aktualitás. In: KALLA ZSUZSA–TAKÁTS JÓZSEF–TVERDOTA György (szerk.): *Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok 4*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2005. 18.

⁷ CSONKARÉTI Károly: *Horthy, a tengerész*. Zrínyi Kiadó, H. n., 1993. 77., 81–82. A későbbi protokolláris ábrázolásainak (fényképek, festmények) elmaradhatatlan elemei voltak a Horthy által viselt rendjelek és ki-

Az Osztrák–Magyar Monarchia és Olaszország között 1915. május 23-án állt be a hadiállapot. Másnap a Cs. és Kir. Haditengerészet a tenger felől támadást intézett a Velence és Brindisi közötti olasz tengerpart (kikötők, vasútvonalak, hidak) ellen, abból a célból, hogy az olasz hadsereg mozgósítását késleltesse.⁸ A magyar sajtó ezzel a hadművelettel kapcsolatban méltatta először Horthy sorhajókapitányt, de a katonai kitüntetés sem maradt el. Megkapta a Vaskorona Rend hadidíszítményes III. osztályát. 1915. június 27-én az *Érdekes Újság* fényképpel illusztrálva számolt be arról, hogy a keleti fronton hősi halált halt öccse, Horthy Szabolcs, Horthy Miklós pedig „eredményesen bombázta Olaszország keleti partvidékét”, Porto Corsini kikötőjét.⁹ Néhány héttel később már a „*Novara* hősenek” nevezték, sőt személyét viszonyítási ponttá téve azt írták, hogy „a mi haditengerészetünk csupa ilyen hősökéből áll, mint Horthy kapitány”.¹⁰ Ráadásul ez volt Horthy első olyan haditette, amelyről az évforduló környékén később is megemlékezett a magyar sajtó.¹¹ A cenzúrázott lapokban rendszeresen olvasható méltatások a magyar katonai vitézséget hangsúlyozó háborús propaganda részét alkották. 1915. december 5-én Horthy támadást kezdeményezett San Giovanni di Medua (Shëngjin) albán kikötő ellen; ennek során elsüllyesztett, illetve harcképtelenné tett több hadianyag-szállító hajót, mindezzel pedig hozzájárult a balkáni szárazföldi műveletek sikeréhez.¹² A *Novara* újabb „vitézi” haditettéről – bár Horthy nevét nem említette – *A Tenger* című tengerészeti és tudományos folyóirat, a Magyar Adria Egyesület lapja, meglehetősen részletesen számolt be, méltatva a „vakmerő és sikeres fellépésével immár másodízben oly fényes sikert elért” *Novara* parancsnokát, „a hős magyar tengerészt”, aki ráadásul az egyesület tagja volt.¹³

Kétségtelen, hogy a háború alatt kialakult Horthy-kép elsősorban az Adriai-tengeren lezajlott legnagyobb ütközethez, az 1917. május 15-i otrantói csatához kötődik. A fővárosi sajtó a flottaparancsnokság közleményeit kommentálva „fényes”, „dicsőséges” és „győzelmes” ütközetről cikkezett,¹⁴

tüntetések. Vö. MAKAI Ágnes: Hőstettek és protokoll. *Rubicon*, 2001/1. 40–41.; DÖMÖTÖRFI Tibor: A Horthy-kultusz elemei. *História*, 1990/5–6. 25.

⁸ CSONKARÉTI Károly: *Horthy, a tengerész*. I. m. 85–87.; UCE: Egy lovagias tengerész. *Rubicon*, 2001/1. 14–15. *Érdekes Újság*, 1915. június 27. 1.

⁹ *Tolnai Világlapja*, 1915. július 15. 14.

¹⁰ *Érdekes Újság*, 1916. május 9. 2.; *A Tenger*, 1917. május. 192–194.

¹² CSONKARÉTI Károly: *Horthy, a tengerész*. I. m. 88–94. Horthy ekkor kapta meg az osztrák császári Lipót Rend hadidíszítményes lovagkeresztjét. MAKAI Ágnes: i. m. 40.

¹³ *A Tenger*, 1915. november–december. 387–388. Uo. 1917. augusztus–szeptember. 317–319.

¹⁴ *Az Est*, 1917. május 19. 1.; *Budapesti Hírlap*, 1917. május 19. 5.; *Pesti Hírlap*, 1917. május 19. 4. és június 6. 3.

elhallgatva bizonyos részleteket, értelemszerűen minimalizálva a Horthy vezette kötelék veszteségeit, ahogyan azt a haditengerészeti kommunikáció is tette.¹⁵ Háborús időszakban, a haditudósítások jellegét tekintve, ez korántsem tekinthető szokatlannak. Idővel már fotók is láthatók voltak a magyar lapokban az „otrantói csata megsebesült hősről”, a „*Novara* hősről”, akiről 1916 februárjában Ligeti Miklós már egy kisméretű egész alakos szobrot is készített.¹⁶

Horthy hírnevének felépítéséhez *A Tenger* című szaklap is hozzájárult. Az 1917. június–júliusi számban az ütközetről megjelent cikkében „nemes magyar tengerész”-ként jellemezte a sorhajókapitányt, „akinek a neve nemcsak flottánk annaleseiben, de a magyar vitézség szívekben zárt aranykönyvében is jó elől van már”. Az ütközet végeredményéről a következőket olvashatjuk: „Az örvonal tehát szét van zúzva, mi több, meg van semmisítve, és a tegnap még csöndesen pipázó hajókémények helyén néhány úszó roncs és még gyűrűző örvény mutatja, hol volt bezárva az Adria, tengerünk kapuja.”¹⁷ Az otrantói ütközet – mint látható – a kortársak számára azért válhatott kiemelkedő jelentőségűvé, mert a tengeralattjárók jelentéseire támaszkodva alaposan eltúlozták az otrantói zárrendszer hatékonyságát és ezáltal Horthy eredményeinek jelentőségét.¹⁸ Mindez majd 1919 után emelkedik fokozatosan mitikus magasságokba. Az nem kétséges, hogy Horthy helyi jellegű és átmeneti hatású sikert ért el a zárrendszerben okozott kárral, de a szoros „tisztára” söprését, ahogyan ő maga fogalmazott a támadás előtt, nem érte el. Az a cs. és kir. flotta előtt „továbbra is zárva maradt”, így a szembenálló felek stratégiai helyzete nem változott meg.¹⁹ Az ütközetben bátran, sőt vakmerően viselkedő, sebesült Horthy ekkor kapta meg a Katonai Érdemkereszt II. osztályát hadidíszítménnyel, nem sokkal később a porosz Vörös Sas Rend II. osztályát, majd – már kormányzóként – 1921-ben a Katonai Mária Terézia Rendet.²⁰

Horthy személyének jelentőségét a későbbiekben tovább növelte, hogy IV. Károly 1918. február 27-én a hadiflotta főparancsnokává, illetve el-

¹⁵ Paul G. HALPERN: *Otrantói ütközet. Az Adria bejáratának ellenőrzése az I. világháborúban*. Laurus Kiadó, Győr, 2007. 138–139.

¹⁶ *Érdekes Újság*, 1917. április 8. 12.; *Tolnai Világlapja*, 1917. május 31. 13.; *Érdekes Újság*, 1917. június 3. 41.; *Tolnai Világlapja*, 1917. július 5. 4.; PROHÁSZKA László: *Ligeti Miklós*. Kapli Múzeum & Galéria, Balatonlelle, 2001. 62.

¹⁷ *A Tenger*, 1917. június–július, 212–224.

¹⁸ 1915 szeptembere után az antant tengerzárát létesített a szorosban, hogy megakadályozza az osztrák–magyar tengeralattjárók kifutását a Földközi-tengerre. 1917 tavaszáig azonban egyedül az U–6 pusztulása írható igazolhatóan a számlájára. (Paul G. HALPERN: i. m. 44–70., 192.)

¹⁹ Uo. 120–124., 127., 184–185., 190–193.; SIPOS Péter: Horthy Miklós otrantói csatája. *História*, 1996/8. 31.

²⁰ MAKAI Ágnes: i. m. 40.

lentengernaggyá nevezte ki. Ezzel katonai karrierjének a csúcspontjára ért. Kinevezése után a hetilapokban rövid méltatások és fényképek jelennek meg róla.²¹ Altengernagy csak később, 1918 októberében lett.

A kultuszépítés kezdete Szegeden

Horthy Miklós 1919. június 6-án fogadta el a szegedi ellenkormányban felkínált hadügyminiszteri posztot.²² A kortársakban élő Horthy-kép rekonstruálásához egyetlen korabeli forrással rendelkezünk, Windischgrätz Lajos herceg egyik levelével. A herceg IV. Károly korábbi bizalmasa és tanácsadója volt; három héttel Károlyi Gyula gróf ellenkormányának megalakulása után, 1919. június 29-én felajánlotta szolgálatait Horthynak, az újonnan kinevezett hadügyminiszternek. Mint írta, szerencsés ómennek tekinti az admirális belépését a kormányba, mert Horthyban, aki „talán a háború élve maradt hőseinek legkiválóbb alakja”, aki „országos szimpátiáknak”²³ örvend, azt a férfit látja, „aki köré minden hazafi csoportosul. Nem kétlem, hogy régi fegyvertársaink szárazon és vízen sorakozni fognak és sorakoznak zászlód mellé, ha a vezetés a te kezeidbe van letéve. [...] A te nevedben és katonai hírnevedben mindenki bízni fog” – írta meglehetősen túlzó és hízelkedő stílusban.²⁴ Windischgrätz Horthyt tehát rendteremtésre kész, erélyes és keménykezű háborús hősként jelenítette meg, akit alkalmasnak tartott a hadügyminiszteri poszt betöltésére és a későbbi kibontakozás irányítására, vezetésére is.

A Horthy-kultusz kezdeteit tekintve meghatározó dátum 1919. július 5., amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) Szegeden, a Városi Színházban díszközgyűlést tartott a kormánytagok, francia tisztok, a városi hatóság képviselői és az érdeklődők jelenlétében. Az ülést Diendorfer Miksa alezredes, a szervezet helyi elnöke nyitotta meg. Beszédében „feltámadásunk ünnepnapjáról”, illetve „második honfoglalásról” beszélt, majd meg-

²¹ *A Tenger*, 1918. február–március. 77–79.; *Pesti Hírlap*, 1918. március 3. 4.; *Tolnai Világlapja*, 1918. március 16. 7.; *Vasárnapi Újság*, 1918. március 10. 147.; *Érdekes Újság*, 1918. március 11. 1. – A napilapok minden kommentár nélkül csak a kinevezés tényét közölték.

²² Thomas SAKMYSTER: *Admirális fehér lovon. Horthy Miklós, 1918–1944*. Helikon Kiadó, Budapest, 2001. 19–20., 27.; ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 127.

²³ Ez az „országos szimpátia” túlzás, miután Horthy 1919 előtt ritkán tartózkodott Magyarországon, s akkor is Kenderesen. Pártkapcsolatai nem voltak. Viszont háborús hírneve meghatározó hivatkozási alap lett. (Vö. Thomas SAKMYSTER: i. m. 28.)

²⁴ *Horthy Miklós titkos iratai*. Sajtó alá rendezte: SZINAI Miklós–SZÜCS László. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1962. 9–10.

szólította a „*Novara* hőstét”. Horthy Miklóst az „első” olyan magyar hadügyminiszterként jellemezte, akiről köztudomású, hogy az életét is feláldozná a hazáért, majd kijelentette: „mi is életünket és vérünket visszük a haza oltárára, ha kívánod”. A háborús hőst tehát ezen a napon már nagyobb nyilvánosság előtt nevezték vezérnek, a katonák nevében megígérve, hogy követni fogják őt. A háború alatt kialakult Horthy-képre kezdtek felépíteni a személye körüli vezérkultuszt. A díszközgyűlésen Gömbös Gyula javasolta, hogy Horthyt kiáltsák ki a MOVE országos díszelnökévé. Az ezt követő hangos tetszésnyilvánítás elcsitulása után az admirálsi egyenruháját viselő Horthy emelkedett szólásra. Kijelentette, hogy „nem beszélni, hanem cselekedni” jött ide, de ezt akadályozza a franciák politikája, akik Károlyi Gyula kormányát már nem támogatják. Ennek ellenére nem lehet cserbenhagyni azokat az embereket, akik az elmúlt időszakban érkeztek Szegedre – szögezte le, majd folytatta lelkesítő, iránymutató és kitartásra buzdító beszédét. Követni kell a „nemzeti eszmét”; elfogadhatatlan, hogy „politikai kalandorok” kísérletezzenek az „agyongyötört” „édes Hazánk testén”. Horthy kijelentéseit, amelyeket franciául is összefoglalt, „halálos csend” fogadta; de franciaellenes tüntetésre nem került sor, viszont „felejthetetlen lelkesedéssel, tombolással ünnepelte Horthyt az egész közönség”, különösen a tisztek, akik a vállukra vették.²⁵ A „*Novara* hőse” a díszközgyűlésen történtek folytán a szerveződő szegedi ellenforradalom egyik meghatározó alakjává lett. Megítélésem szerint ekkor kezdődött el egy olyan fokozatosan erősödő folyamat, amelynek eredményeképpen a katonák közül – illetve a háborús összeomlás, a polgári forradalom és a Tanácsköztársaság hatásai által befolyásolt fiatalabb politikai generáció, a radikális jobboldal tagjai közül – egyre többen tekinthették Horthyt a vezérüknek.²⁶

A Károlyi-kormány végül július 12-én lemondott, és az új kabinet másnap Horthyt nevezte ki fővezérnek. Új megbízatását 15-én a Mars téri laktanyában vette át.²⁷ Erről az eseményről a szegedi sajtó természetesen hírt adott, de emellett a miniszterelnökség alá rendelt Magyar Nemzeti Propaganda Hivatal által készített röpcédula is népszerűsítette „az állandóan növekvő magyar nemzeti hadsereg” fővezérét.²⁸

²⁵ *Szegedi Napló*, 1919. július 6. 1–2.; KELEMEN Béla: *Adatok a szegedi ellenforradalom és a szegedi kormány történetéhez (1919). Naplójegyzetek és okiratok*. A szerző kiadása, Szeged, 1923. 334–335.; PRÓNAY Pál: *A határban a halál kaszája... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből*. Szerk. és bev.: SZABÓ Ágnes–PÁMLÉNYI Ervin. Kossuth Kiadó, Budapest, 1963. 79–80.

²⁶ Vö. ORMOS Mária: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. Pokoljárás a médiában és a politikában (1919–1941)*. I. k. Polgart, Budapest, 2000. 33–45.; Thomas SAKMYSTER: i. m. 31–33.

²⁷ *Szegedi Új Nemzedék*, 1919. július 16. 1.

²⁸ KELEMEN Béla: i. m. 515., 597.

A fővezér legjelentősebb megtervezett nyilvános közszereplésére Szegeden, július 19-én került sor, amikor a Mars téri laktanyában megszentelték a Nemzeti Hadsereg 46. gyalogezredének zászlaját. A kaszárnyaudvar közepére zöld gallyakkal, virágokkal és nemzetiszínű kokárdákkal feldíszített emelvényt állítottak, vele szemben állt a szintén feldíszített tábori kápolna. Az utóbbitól jobbra volt a kormány tagjainak, balra a küldöttségeknek a sátra. Az emelvényt és a sátrakat kordonnal vették körül, a közönség ezen kívül helyezkedett el. A katonaság négyoszög alakzatban állt fel a laktanya udvarán. A fővezér az elrendezésnek köszönhetően az ünnepség térbeli, illetve szimbolikus középpontjába került, amely a kultusz teremtése szempontjából fontos mozzanat. A mesterségesen kialakított tér látványa ugyanis „jelentéseket sugall, érzelmeket gerjeszt és tekintélyt ébreszt”, illetve „érzelmi kontextusba” helyezi az eseményeket.²⁹ Az emelvényen tartózkodó Horthy a középpontban állt, így rá, a vezérré tekintettek a rendezvény csúcspontján, a zászló átadásakor. Kelemen Béláné zászlóánya, a Károlyi-kormány belügyminiszterének felesége, a misét és a zászlószentelést követően rövid beszédet mondott, majd átadta a szegedi hölgyek által varrt zászlót a Nemzeti Hadsereg „tiszta kezű” fővezérének, akit „bátor” katonaként és „önzetlen” hazafiként jellemezte. A szerveződő hadsereg a magyar függetlenségnek, az idegen befolyás megszűnésének a jelképe, amelynek megvalósításáért a zászlóánya szerint a mohácsi csata óta „küzdünk”. Feladatát a külső veszély elhárításában, a belső rend fenntartásában, illetve a magyar nép érdekeinek védelmében jelölte meg. A zászlószentelés így a megnevezett folyamat végeredményét és egy másoknak a kezdetét jelentette, amelynek során a hadsereghez és a fővezér személyéhez kötött vágyak valósággá válhatnak.³⁰

A szegedi sajtó rövidesen már Horthy személyét méltató, dicsőítő cikkeket is közölt. A kormánylapként megjelenő nemzeti-konzervatív irányultságú *Szegedi Új Nemzedék* július 26-i cikke a volt haditengerészeknek a *Népszava* budapesti szerkesztősége előtti tüntetéséhez kapcsolódott. A tüntetésnek az volt az oka, hogy a *Népszava* Horthyt a Novara „hírhedt parancsnoka”-ként, „vérengző, kegyetlen és császárpárti generális”-ként, a cattarói matrózlázadás „vérbefojtója”-ként jellemezte.³¹ A budapesti tengerészek tehát „nem túrték Horthy megrágalmazását” – olvashatjuk –, és azt követelték, hogy szüntesse be „a lap támadásait

²⁹ Murray EDELMAN: i. m. 76., 78.

³⁰ KELEMEN Béla: i. m. 367., 382.

³¹ *Népszava*, 1919. július 10. 1. – A cikk azt jelzi, hogy a vasfegyelemhez ragaszkodó Horthy 1918-as szerepének köszönhetően a háborús politika egyik negatív jelképévé vált. (Thomas SAKMYSTER: i. m. 18–19.)

a magyar tengeri haderő volt kiváló parancsnoka ellen”.³² A tüntető tengerészekhez hasonlóan a *Szegedi Új Nemzedék* is kötelességének érezte, hogy kiküszöbölje a fővezér világháborúban megalapozott hírnevén esett csorbát, így ennek érdekében közölte le az egyértelműen kultikus beállítottságú cikkét. Az ismeretlen újságíró megállapította, hogy Horthy Miklós „rendkívüli ember”, akit csak szeretni és tisztelni lehet, mert „jó-ságos és igazságos”, „igazi magyar úr”, sőt talpig „becsületes elöljáró”, mert „hazugság sohasem hagyta el a száját”. A fővezért méltató sorok Horthyt tehát már erkölcsi példaképpé magasztosítják. Mindezen túl azt is olvashatjuk, hogy megbízható, mert a kötelességét mindig maradéktalanul teljesíti, de sohasem kereste a népszerűséget, amit viszont munkájával állandóan kiérdemelt. A cikk végül megjegyezte, hogy „az egész hadsereg bálványozza, s vakon menne egy szavára a halálba is”; a fővezér és a hadsereg (a tüntető haditengerészek) egysége megbonthatatlan, s ez újból csak a fővezér „rendkívüli” egyéniségét nyomatékosítja.³³ Néhány nappal később a *Szegedi Új Nemzedék*ben jelent meg a későbbiekben majd állandósuló úgynevezett kultikus apamodell, amely a vezér és a követői közötti hierarchikus viszony bensőségebbé tételét szolgálta. A propaganda beállítása szerint, Árpád és Kossuth után új atya született a magyar nemzetnek: Horthy Miklós.³⁴ A kormánylap másnapi cikke szerint a fővezért és a katonáit a nép úgy tiszteli, mint a „hajdani népszerű hadvezéreket”, mert az „alakja közel áll a nép szívéhez”.³⁵

A szegedi ellenkormány azt tartotta legfontosabb feladatának, hogy nemzeti hadsereget állítsanak fel, ugyanis a korabeli értékelések szerint ennek hiánya okozta a világháborús összeomlást. A 40/1919. számú (június 9.) hadügyminiszteri rendelet alapján megkezdett toborzás során Horthy hírneve, tekintélye meghatározó szerepet játszott, ugyanis Gömbös Gyula ezt használta fel a szerveződő katonai erő legitimálásához és a toborzás sikeréhez.³⁶ A különféle propagandaanyagok, plakátok, szórólapok mellett ezt mutatják a toborzódalok is. A szegedi időszakból hármat ismerünk. Közülük az első a '48-as honvéddalok stílusában Horthyt már az ország megmentésére hivatott vezérként ábrázolja.³⁷ A *Szegedi Új Nemzedék* augusztus 3-i számában a következő versike olvasható:

³² *Szegedi Új Nemzedék*, 1919. július 26. 5.

³³ *Szegedi Új Nemzedék*, 1919. július 26. 5.

³⁴ *Szegedi Új Nemzedék*, 1919. július 30. 5.

³⁵ *Szegedi Új Nemzedék*, 1919. augusztus 1. 2.

³⁶ KELEMEN Béla: i. m. 206–207., 251–252., 490., 590–592.; GERGELY Jenő: *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Vince Kiadó, 2001. 68–72.; DOMBRÁDY Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1990. 7–14.

³⁷ IDÉZI PILCH Jenő: *Horthy Miklós*. Athenaeum, Budapest, 1928. 141–142.

„Nem kell nekünk bolseviki
 Azt üzeni Horthy Miki,
 Magyar az ő katonája,
 Darutollas a sapkája.
 Barna kislány fehér keze
 A zászlónkat kihímezte!
 El is visszük Budapestre!
 Rajta fiúk, csak előre!”³⁸

Augusztus 17-én pedig egy rövidebb: „Reméljük a magyar nép megérti a hívó szót, és országszerte felzendül ajkán a dal:

Horthy Miklós azt üzente,
 Szüksége van regimentre!”³⁹

Ezek a rigmusok – az ismert Kossuth-nótával való párhuzamuk miatt – továbbvitték a ’48/49-es forradalom és szabadságharcval megvont szimbolikus párhuzamot. Ezen az alapon hangsúlyos maradt az a beállítás is, hogy Horthy a honmentő vezér. Eszerint ő határozza meg a jövőben végrehajtandó küldetést: azaz az ország felszabadítását, amelyben a főváros kitüntetett jelentőségű.

A hadseregszervezéssel kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy a korszak szimbolikájának elengedhetetlen része volt az internacionalista bolsevizmussal szemben a hadsereg „nemzeti” jellege, ami, mint említettem, egyben a magyar függetlenséget is kifejezte. Mindezt elsősorban a hadsereg öltözéke jelezte, amelyről Horthy még hadügyminiszterként egy rendeletben döntött. Eszerint a hadsereg katonái Bocskai-süveget hordtak, amelyre fehér darutollat tűztek a vörös szín ellentétéként.⁴⁰

A Dunántúlon

A Tanácsköztársaság bukása után, amelyet a Vörös Hadsereg tisztai offenzívájának összeomlása idézett elő, a 4500 fős Nemzeti Hadsereg – vagy ahogyan akkoriban még nevezték, a „fehér gárda” – átvonult a románok

³⁸ Szegedi Új Nemzedék, 1919. augusztus 3. 5.

³⁹ Szegedi Új Nemzedék, 1919. augusztus 17. 5.

⁴⁰ PILCH Jenő: i. m. 145.

által meg nem szállt Dél-Dunántúlra. A Fővezérség időközben, augusztus 9-én önállósította magát a szegedi kormány hadügyminisztériumától.⁴¹ Horthy augusztus 19-én kiáltványban fordult „a Dunántúl népéhez”: a Dunántúlt az ország „utolsó őrbástyájá”-nak nevezte, ahonnan „új honfoglalás” kezdődik, s ahonnan a „nemzeti eszme indul győzelemre a nemzetközi hazugságok ellen”.⁴² Magáról az átvonulásról, illetve Horthy augusztus 15-i budapesti útjáról, amikor József főherceg az „összes magyar hadak” főparancsnokává nevezte ki,⁴³ a sajtó csak röviden, különösebb kommentár nélkül adott tájékoztatást. Mindennek köszönhetően a Szegeden megkezdett kultuszépítés csak 1919 szeptemberében, Horthy aprólékosan megtervezett bevonulásaihoz kapcsolódóan, immár a fővezér számára kedvező politikai változások után folytatódott, illetve erősödött fel.

Szeptember 7-én az antant figyelmeztetése nyomán a román előrenyomulás megállt.⁴⁴ A Siófokon berendezkedő Fővezérség ekkor látta elérkezettnek az időt arra, hogy Horthy személyesen is megjelenjen az ellenőrzése alá került jelentősebb településeken.⁴⁵ 1919. szeptember 7. és 1920. március 1. között összesen 39 helységet látogatott meg. November 16. előtt 18 városban járt: szeptember 8-án Kaposvárott, 21-én Szombathelyen, 22-én Kőszegen és Sopronban, október 7-én Szekszárdon és Tolnában, 12-én Székesfehérváron, 16–17-én Veszprémben és Győrött, végül november 10-én Esztergomban, Tatabányán és Bicskén.

A városlátogatásokat a Fővezérség, az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) és a MOVE, illetve a megváltozott hatalmi viszonyokhoz alkalmazkodó helyi hatóságok közreműködésével szervezték meg. Horthy látogatásai a környezete által kialakított rituálé alapján zajlottak. A rendszeresen visszatérő mozzanatok „szokásrend”-dé váltak, amely megalapozta a fővezér személyéhez kötött felszabadítási mítoszt, a Horthy-kultusz értéktartalmát, és ez a kialakuló új politikai rendszer legitimációját szolgálta.⁴⁶ Miután a legtöbb esetben különvonattal utazott, így az érintett település vasútállomásán fogadták őt: mint az erkölcsi rend visszaállítóját, az országot a bolsevizmus és az idegen megszállás

⁴¹ *Székesfehérvári Friss Újság*, 1919. augusztus 10. 1.; KELEMEN Béla: i. m. 456.

⁴² Idézi PILCH Jenő: i. m. 222.

⁴³ Uo. 176.

⁴⁴ Uo. 183–184.; DOMBRÁDY Lóránd: i. m. 21. – Ugyanazon a napon alakult meg Friedrich István hivatalnok-kormányja Budapesten.

⁴⁵ Siófok, a fővezér ott tartózkodásának emlékére, teret nevezett el Horthyról. Ismereteink szerint ez volt az első közterület, amely Horthy Miklós nevét viselte. Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) I. 89. Vezérkar Főnökének iratai (továbbiakban: VKF) 1920. 308. doboz, 48.

⁴⁶ MURRAY EDELMAN: i. m. 18–20.; ZENTAI Violetta: i. m. 20–23.; DÁVIDHÁZI Péter: i. m. 5.

alól felszabadító „nemzetmentő” fővezért. Fogadására összesereglettek a katonai, a polgári (kormánybiztosok, törvényhatósági, városi tisztségviselők, a járások képviselői) és az egyházi előkelőségek (érsekek, püspökök, helyi lelkészek, papok), illetve testületek, egyesületek képviselői. Az emelkedett hangvételű üdvözlő és magasztaló köszöntésekre adott válaszaiban Horthy megköszönte a megható, ünnepélyes fogadtatást. Ezután a megtervezett program szerint, a nemzeti színekbe öltözött település központjában (a főtéren, a városházán vagy a vármegyeházán), ahová a helyi lakosság lelkes éljenzése közepette díszmenet élén kocsival, Székesfehérvárott harangzúgás kíséretében fehér lovon vonult be, újabb köszöntő beszédek, időnként szavalatok hangzottak el. Horthy ezekre is reagált. A rituálék meghatározó eleme volt a fővezér megajándékozása nemzetiszínű szalaggal átkötött jelképes ajándékkal, a helyőrség tisztelgő felvonulása, a katonai díszszemle, az eskütel, a táborigmise, a zászlószentelés, a tisztelgő küldöttségek fogadása, illetve a Horthy tiszteletére adott díszebédek, díszvacsorák is. A rövid és katonás fővezéri beszédek, amelyekre egy látogatás során több alkalommal is sor került, a hadsereg kiemelkedő jelentőségéről, a rendteremtésnek, illetve a magyar nemzet összefogásának szükségességéről, a nemzet előtt álló közös feladatokról szóltak. A fővezéri látogatás programjáról plakátokon és a helyi sajtóban a szervezők előzetesen tájékoztatták a lakosságot. A bevonulás napján Horthyt méltató, a szelektíven konstruált imaginárius vezérképet közvetítő cikkek, utólag pedig a fővezéri látogatásról szóló beszámolók voltak olvashatók a helyi lapokban.⁴⁷ A „nemzetmentés”, az „új honfoglalás” folyamatát a magyar társadalom szélesebb körei is követhették, mivel a fővárosi, illetve a vidéki lapok igyekeztek hosszabb-rövidebb terjedelemben beszámolni a tárgyalt időszak városlátogatásairól.

A Horthyról kialakított vezérkép alaprétegét az apolitikus háborús hős, a tengerész, a katona képe alkotta, amely meghatározta a további szimbólumokat is. A dunántúli városlátogatások napján megjelent méltatások, az elhangzott köszöntések „*Novara* legendás hőse”-t, „hadiflottánk legbátrabb tengerésze”-t, a „vitéz” és „daliás” fővezért üdvözlték. Az erélyes, keménykezű, rendteremtésre alkalmas vezérbe vetett hit

⁴⁷ A felhasznált 9 dunántúli lap (*Győri Hírlap, Dunántúli Hírlap, Esztergom és Vidéke, Új Somogy, Sopronvármegye, Székesfehérvári Friss Újság, Tolnamegyei Újság, Vasvármegye, Veszprémi Hírlap*) a 18 városlátogatásról 55 cikket, ebből 5 vezércikket közölt. Az 50 cikk közül 32 olyan hosszabb-rövidebb sajtóbeszámoló, amelynek szerzője a bevonulás eseményeinek rövid bemutatásán túl a fővezér személyének jellemzésével, értékelésével nem foglalkozott. A további 18 cikk, a bevonulásokról közölt beszámoló részeként, méltatta a fővezért.

erősítése érdekében kiemelték katonai sikereit, illetve a vezéri hivatásra őt alkalmassá tevő tökéletesnek beállított személyiségét, szellemi és fizikai tulajdonságait.⁴⁸ Ritkábban azt a karizmatikus képességét is hangsúlyozták, amelynek köszönhetően személyes megjelenésével képes megszüntetni a politikai széthúzást, az önzést, a „reményvesztettséget”, képes megteremteni az összetartást, erősíteni a haza iránti szeretetet. Személye – a kultusz legfontosabb üzeneteként – így az egyedüli garancia arra, hogy a magyar nép „nem veszhet el nyomtalanul”.⁴⁹ Tizenháromszor alkalmazták rá az „izzó magyar lelkű”, az „íz-ig-vérig magyar”, a „kemény fajmagyar” jelzőket, és így kirajzolták az internacionalista bolsevizmussal szimbolikus értelemben szembenálló fővezér képét, az öndefiniálás, a „mi” és az „ők” markáns elkülönítése céljából.⁵⁰ Rajongó kortársai őt tekintették nemcsak a magyar nemzeti eszme „közülünk való”, hiteles képviselőjének, hanem a tisztesség, a becsületesség erkölcsi példaképének is. Ezzel is jelezték, hogy mindazok, akik nem állnak Horthy mögött, tehát nem tagjai az ő vezetése alatt álló politikai közösségnek, csakis ellenkező jelentésű jelzőkre méltók.⁵¹

A vezér fő feladatát (az iránymutatást, a nemzet vezetését) és fő tulajdonságait (céltudatosság, határozottság, megbízhatóság) fejezte ki a viharos tengeren hánykolódó, a sziklakkal és örvényekkel küszködő hajón helytálló biztos kezű kormányos metaforája, amelyet 1919 őszén négy esetben alkalmaztak rá. Eszerint Horthy „erős kézzel” öröködi azon, hogy az „irtózatos megpróbáltatások kálváriáját megjárta nemzetünk hajóját” újból „zátonyra ne vezethessék”.⁵² A képet legelőször a Magyar Nemzeti Szövetség politikai napilapja, a jobboldali radikális *Szózat* idézte fel. Ráadásul cikkében visszautalt az otrantói ütközetre, megemlítve, hogy Horthy „odaszíjaztatta magát” a parancsnoki hídhoz,⁵³ majd a jelen viszonyaira áttérve így folytatta: most is „odakötöztette magát az elnémult világháború utolsó süllyedő hajójának, Magyar-

⁴⁸ *Vasvármegye*, 1919. szeptember 21. 1.; *Székesfehérvári Friss Újság*, 1919. október 11. 1.; *Győri Hírlap*, 1919. október 15. 1.; *Esztergom és Vidéke*, 1919. november 11. 1.

⁴⁹ *Tolnamegyei Újság*, 1919. október 11. 1. Lásd ehhez Max WEBER: *Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai. 1. Szociológiai kategóriáinak*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 248–260.

⁵⁰ A szembenállás szimbolikus, miután a Nemzeti Hadsereg sem a bolsevistákkal, sem a megszállókkal nem vette fel a harcot. (*Győri Hírlap*, 1919. október 16. 1.; *Esztergom és Vidéke*, 1919. november 11. 1.)

⁵¹ *Vasvármegye*, 1919. szeptember 21. 1.; SZABÓ Márton: *A diszkurzív politikatudomány alapjai. Elméletek és elemzések*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2003. 146–147.; Uő: *A politikai idegen. A politika diszkurzív szereplőinek elméleti értelmezése*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006. 73–79.

⁵² *Győri Hírlap*, 1919. október 16. 1.

⁵³ Ami tény: Horthy az otrantói ütközetben megsebesült, és amíg el nem ájult, nem hagyta el a fedélzetet. (Paul G. HALPERN: i. m. 120.)

országának csonka árbocfájához”. Mindezzel a fővezér állhatatosságát, kitartását fejezték ki, az *Odüsszeia* talán legismertebb epizódjának felhasználásával.⁵⁴

A már Szegeden megjelent kultikus apamodell, egy bensőséges, de mégis a tekintélyen alapuló közösségről gondoskodó, azt óvó, nevelő apa képe, „akire gyermeki szeretettel néz fel minden ember”, szintén e vezérkép meghatározó motívuma volt.⁵⁵

Horthy legitimitációját szolgálta az is, hogy a magyar történelem nagy alakjaihoz hasonlították. A függetlenségi hagyományt ápolva Kőszegen a kurucok vezérének nevezték, majd konkrét személyek megnevezése nélkül szintén szabadsághősök és „régii magyar vitézek” között helyezték el.⁵⁶ A konkrét párhuzamokat tekintve, a kurucos hagyományt folytatva Rákóczi Ferenchez, majd „új honalapító”-ként IV. Bélához, végül – kétszer – a hadvezér Hunyadi Jánoshoz hasonlították.⁵⁷ Továbbá történelmi személyiségekhez méltó nagy tettekkel is felruházták, amelyek a „nemzetmentés”, az „új honalapítás”, illetve az „új honfoglalás” szavakkal írhatók le. A „nemzetmentés” folyamatában, amely szerint Horthy a „sír” és a „végmrolás” széléről menti meg a nemzetet, a Nemzeti Hadsereg megteremtése központi szerepet kap. Ezt a testet öltött több évszázados álmat 1919 őszén a propaganda egy „lerongyolódott”, a hazaszeretet által vezetett „bujdosó”, „száműzött” sereggént és „dicsőséges”, „fényes” armádiaként jelenítette meg, amelyet – miután a fővezér és a hadsereg kultusza nem különült el egymástól – Horthy személyével együtt a magyar állam alapjaként, a magyarság létezésének, jövőjének garanciájaként és reménységeként tartottak számon.⁵⁸

Horthynak a megtépzott nemzeti nagyság helyreállítását célzó tevékenységéhez hozzátették a „magyarok Istene” motívumot, s így a kultusz isteni akaratként állította be a fővezér tevékenységét. Az Őszövség vonatkozó részének átértelmezésével a kiválasztottként beállított magyar nép és a „nemzetiesített” Isten között különleges viszonyt fejeztek ki, és e „különleges pártfogás” eredményének tekintették, hogy a „mi” Istenünk kiválasztotta, majd elküldte „nekünk” Horthy Miklóst, hogy a

⁵⁴ *Szózat*, 1919. szeptember 28. 6.

⁵⁵ *Tolnamegyei Újság*, 1919. október 11. 1.

⁵⁶ PILCH Jenő: i. m. 214–216.; *Új Somogy*, 1919. szeptember 26. 1. és szeptember 28. 2.

⁵⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1919. október 19. 1–2.; *Dunántúli Hírlap*, 1919. október 16. 1. és október 18. 3.; *Esztergom és Vidéke*, 1919. november 11. 1.

⁵⁸ *Győri Hírlap*, 1919. október 18. 1.; *Új Somogy*, 1919. szeptember 10. 1–2. és szeptember 12. 1.; *Székesfehérvári Friss Újság*, 1919. október 11. 1.; ROMSICS Gergely: Két bevonulás Budapestre. *Rubicon*, 2003/7–8. 8.; DÖMÖTÖRFI Tibor: i. m. 23.

vágyott szebb jövő felé vezessen „minket”. Ez november 16. előtt kilenc alkalommal szerepelt nyomtatásban.⁵⁹

Október 4. és 9. között – az antant katonai missziójának szeptember 22-i utasítása, majd az október 1-jei megállapodás alapján – a románok visszavonultak a Táth, Váli-víz és Adony között meghúzott képzeletbeli vonalra.⁶⁰ A kiűrtetett területekre – miután Magyarországra a franciákon kívül egyik hatalom sem kívánt katonai erőt vezényelni – a Nemzeti Hadsereg vonult be, ami újabb települések meglátogatására adott lehetőséget.⁶¹ Közülük az első Székesfehérvár volt.

A hatalmi változásokkal összefüggésben jelent meg szeptember 22-én a 4. számú fővezérségi parancs, amely az augusztus folyamán, illetve szeptember elején kiadott rendeletek sorába illeszkedik. Ezek a hadsereg fegyelmének fenntartását, tevékenységének törvényes keretek között tartását, a „népítéletek” megakadályozását, illetve a karhatalmak túlkapásainak megbüntetését célozták. Horthy „kérlelhetetlen” szigort ígért.⁶² A 4. számú parancs szerint a hadsereg tagjainak, különösen a tiszteknek „oly fellépést és magatartást” kell tanúsítaniuk, hogy „a felszabadított területek lakosságában tényleg a felszabadulás érzését váltsa ki megjelenésünk”.⁶³ A Nemzeti Hadsereg egyes különítményeinek kegyetlenkedései azonban nem szűntek meg.⁶⁴ A fővezéri utasítások inkább azt célozták, hogy a jogrend, a törvényesség helyreállítására és fenntartására irányuló törekvést demonstrálják az antant és a hazai közvélemény előtt, és erősítsék a „felszabadító” hadsereg képét. Határozott és eredményes fellépésről nem volt szó. Horthy beszédeiben és a vele készített interjúkban szintén hasonló álláspontra helyezkedett. Erélyes, a bolsevista „agitáció” ellen határozottan fellépő, a „népítéletként” emlegetett atrocitásokat alaposan kivizsgáló, azaz kizárólag a rendteremtésre koncentráló, és erre alkalmas fővezér képe rajzolódik ki előttünk, ha beszédeit és nyilatkozatait elemezzük.⁶⁵ Mindebből kö-

⁵⁹ *Győri Hírlap*, 1919. október 18. 2–3.; *Veszprémi Hírlap*, 1919. október 19. 1–2.; *Esztergom és Vidéke*, 1919. november 11. 1.; GERŐ András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. PolgART, Budapest, 2004. 292–296.

⁶⁰ PILCH Jenő: i. m. 185., 238–241.; DOMBRÁDY Lóránd: i. m. 23–24.

⁶¹ ORMOS Mária: *Padovától Trianonig, 1918–1920*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1984. 358–365.

⁶² PILCH Jenő: i. m. 205–211., 305–315. Az idézet a 207. oldalon található.

⁶³ HL I. 89. VKF 1919. 307. doboz. 9.

⁶⁴ Horthy felelősségéről lásd ROMSICS Ignác: Horthy-képeink. *Mozgó Világ*, 2007/10. 7.

⁶⁵ *Az Est*, 1919. október 7. 2.; *Új Nemzedék*, 1919. október 8. 1–2.; *Az Újság*, 1919. november 8. 2. Szeptember 21-én, szombathelyi beszédében Horthy tagadta, hogy fehérterror lenne. Az atrocitásokat „kérdemelt büntetésnek” nevezte, mert „a meggyilkolt apák és megbecstelenített leányok emléke revansért kiállt” – érvelt. (*Vasvármegye*, 1919. szeptember 23. 1.)

vetkezően 1919 szeptemberétől a dunántúli atrocitásokat nem fehérterrorként, hanem „egyéni akció”-ként, „népítélet”-ként, „jogos” és „megérdemelt” büntetésként értékelték a „keresztény-nemzeti” sajtó cikkei, amelyek a „keresztény szervezkedés ellenségei”-t hazudozással és „nemzetrontással” vádolták.⁶⁶ A fehérterror szörnyűségeinek ilyen magyarázatát Nathan Horowitz amerikai alezredes jelentése volt hivatott igazolni, amely szerint a fehérterrorra „vonatkozó hírek alap-talanok”, az előforduló „kihágásokat” a Fővezérség alaposan kivizsgálja és „rendkívül szigorúan” bünteti.⁶⁷ A jelentést, amely a Vezérkari Főnökség szerint a „rágalmak” alapos cáfolata, mindegyik fővárosi lap és a dunántúli lapok többsége közölte október 7-én.⁶⁸

A szociáldemokrata és a liberális politikusok természetesen szívesebben látták volna az antantcsapatokat a Nemzeti Hadsereg helyett. Azt, hogy a főváros is a Fővezérség ellenőrzése alá kerül, a nagyhatalmak döntése és Horthy november 5-i nyilatkozata után fogadták el. Horthy ebben megígérte, hogy nem épít ki katonai diktatúrát, elismeri a megalkuló koncentrációs kormányt, illetve garantálja a polgári jogegyenlőség érvényesülését.⁶⁹ 1919. november elejére Horthy Miklós a Szövetséges Katonai Misszió és a békekonferencia által Budapestre küldött Sir Georg Russel Clerk támogatásával rendelkezve, az antant által el nem ismert kormánytól független hadsereg parancsnokaként az ország jövőjét meghatározó tárgyalások egyik fontos résztvevőjévé vált. A politikai élet szereplői számára világos volt, hogy a belső helyzet alakulását így leginkább a hadseregére támaszkodó Horthy befolyásolhatja. Ezzel magyarázható, hogy 11 eltérő politikai orientációjú fővárosi lap, a tárgyalásokról adott tudósításokon túl, november 7. és 13. között 21 cikket, közöttük 8 vezércikket közölt a fővezérről, hízelkedő stílusukban egymást túllícitálva.⁷⁰ A megváltozott politikai viszonyokhoz való al-

⁶⁶ *Új Somogy*, 1919. szeptember 24. 1., szeptember 26. 2., október 15. 3.; *Nemzeti Újság*, 1919. október 7. 1.; *Vasvármegye*, 1919. október 8. 1.; *Gyöngyös és Vidéke*, 1919. november 9. 1. – A *Virradat* november 16-án egy különszámában közölte a Nemzeti Hadsereget védelmező cikkeit, amelyeknek a megjelenését a román cenzúra korábban nem engedélyezte.

⁶⁷ *Szózat*, 1919. október 7. 1.

⁶⁸ HL I. 89. VKF 1919. 13. doboz. 660.

⁶⁹ *Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon, 1919–1921. Iratok az ellenforradalom történetéhez*. I. k. Szerk. és bev.: NEMES Dezső. Szikra, Budapest, 1953. 253.; Thomas SAKMYSTER: i. m. 44–46.

⁷⁰ E cikkekről a *Világ* fogalmazta meg helyesen, bár az adott viszonyok között öszintétlenül, hogy a fővárosi politikai „mocsár” „békái” „elvtelenül” „dicshimnuszokat kuruttyolnak” a fővezér felé, amely valószínűleg nem „kedves” a *Novara* parancsnokának. (*Világ*, 1919. november 13. 1.)

kalmazkodás, a konszolidáció valamilyen formája utáni vágyakozás által is motivált kultuszépítés során a fővárosi lapokban a Horthy-kép a pártpolitikán felül álló fővezér képével egészült ki.⁷¹

A cikkeket, üzeneteik elemzése során, három csoportba osztottam, bár a tartalmi átfedések miatt néhány több kategóriába is besorolható. Az első csoportba a liberális *Az Újság* a polgári liberális *Az Est* (ez a két lap már interjút is készített Siófokon a fővezérrel), *Pesti Hírlap* és *Pesti Napló* a polgári radikális *Világ* a nemzeti és keresztényszocialista *Nemzeti Újság* és Horthyék szócsove, a *Szózat* nyolc cikke tartozik. Ezek elsősorban azt hangsúlyozták, hogy Horthy mindig is a nyilatkozatában lefektetett álláspontot képviselte. Tehát minden, a nyilatkozattal ellentétes híresztelés alaptalan, nem kell „félteni Horthytól”, illetve a pártpolitikán kívül álló, a nemzetet szolgáló hadseregétől. A *Szózat* a fehérterrorról terjesztett „rágalmak” „sötét felhőinek” szétoszlásáról írt.⁷² A második csoportba sorolt 13 cikk a politikai ellentéteken felül álló, így kizárólag a nemzeti érdekekre épülő küldetését követő fővezér képét erősítette. Eszerint Horthy a politika „tisztátalan hullámai” között a „Magyarország reményeinek horgonya”, „kőszikla” és „fix pont”, aki körül „elnémul a pártos viszályok fergetege”. Összegezve: az ő megbízható személyére, szilárd egyéniségére lehet építeni az ország jövőjét, és ezt az országot a „rend”, a „jog” és a „béke” állapotát megvalósító világként mutatták be.⁷³ Ilyen álláspontot fogalmazott meg a jobboldali radikális *Új Nemzedék* és a miniszterelnök lapja, a *Virradat* is, bár hasonló szimbólumok alkalmazásától eltekintettek.⁷⁴ A kultuszépítésben kiemelkedő szerepet játszó *Szózat* egyik cikke tartalmi szempontból szintén ebbe a kategóriába tehető, de a benne megfogalmazottak egyértelműen jelezték, hogy a vezérré minősített Horthyról kialakított kép a radikális jobboldal (a formálódó magyar fajvédelem) politikai programjához, jövőképeéhez igazodott. A katonai erővel rendelkező fővezér személyét ugyanis a nemzeti egység megtestesítőjének, integráló tényezőnek állították be, aki ebből kifolyólag nem politizál ugyan, de a politikai válság megoldásához nélkül-

⁷¹ DOMBRÁDY Lóránd: i. m. 25–26. Az 1919 őszi politikai eseményekhez lásd L. NAGY Zsuzsa: A fővezér. In: *Rubicon*, 2001/1–2. 19–22.; ORMOS Mária: *Magyarország a két világháború korában (1914–1945)*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 1998. 66–81.; ROMSICS Ignác: *Ellenforradalom és konszolidáció. A Horthy-rendszer első tíz éve*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1982. 52–77.

⁷² *Az Újság*, 1919. november 7. 1.; *Pesti Hírlap*, 1919. november 7. 1–2.; *Nemzeti Újság*, 1919. november 7. 1.; *Szózat*, 1919. november 8. 2.; *Pesti Napló*, 1919. november 8. 1.

⁷³ SZABÓ Márton: *A díszkurzív politikatudomány...* I. m. 146–147., 154–155.

⁷⁴ *Virradat*, 1919. november 7. 3.; *Budapesti Hírlap*, 1919. november 7. 1.; *Nemzeti Újság*, 1919. november 8. 5.; *Az Újság*, 1919. november 8. 1.; *8 Órai Újság*, 1919. november 8. 1.; *Új Nemzedék*, 1919. november 9. 1.

lőzhetetlen „politikai” súllyal rendelkezik.⁷⁵ A cikkek harmadik fő üzenete, amelyet a *Pesti Hírlap*, a *Pesti Napló*, a Rákosi Jenő által szerkesztett konzervatív, nacionalista hangvételű *Budapesti Hírlap* és a *Világ* kilenc cikke hirdetett, az volt, hogy a nyilatkozat elfogadása, a politikán kívüli álló katonának köszönhetően, elvezethet a koncentrációs kormány megalakulásához, a konszolidáció egyik állomásához.⁷⁶

A Nemzeti Hadsereg bevonulása Budapestre

A román csapatok november 14-én több szakaszban átadták a fővárost az aznap hajnalban felfegyverzett 5000 fős magyar rendfenntartó szerveknek.⁷⁷ Szigorú biztonsági intézkedéseket vezettek be. A kormány az 1912. évi LXIII. tc. XII. szakaszának 4. §-a alapján elrendelte a statáriumot, éjszakai kijárási tilalmat vezetett be, illetve felszólította a fegyverek beszolgáltatására. A rendeleteket plakátokon tették közzé, de a főváros lakosságát a sajtóban is tájékoztatták. A rend fenntartását célzó intézkedések a Nemzeti Hadsereget sem kerülték el. Horthy, akárcsak korábban, a hadsereg minden tagját és a karhatalmat is felszólította az „önkényes” és „törvényellenes” fellépésektől való tartózkodásra.⁷⁸ A fővezér a bevonulást megelőző napokban felhívással fordult a budapestiekhez, és igyekezett megnyugtanni a lakosságot, hogy hadseregének feltett szándéka a rendfenntartás, így csak a „rendbontók” számára helyezte kilátásba a büntetést. Budapestről mint „bűnös városról” ekkor még nem volt szó.⁷⁹

A dunántúli városlátogatások rituáléját követő ünnepélyes bevonulás az 1919 őszén kialakított felszabadítási mítosz csúcspontjának tekinthető. Az ünnepséget Bárczy István miniszteri tanácsos vezetésével fogadóbizottság készítette elő. Az előkészületekben a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) és a keresztényszocialista párt vett részt.

⁷⁵ *Szózat*, 1919. november 11. 3. Vö. GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Osiris Kiadó, Budapest, 2007. 245–247.

⁷⁶ *Világ*, 1919. november 7. 1. és november 13. 1.; *Budapesti Hírlap*, 1919. november 7. 1–5.; *Pesti Hírlap*, 1919. november 7. 1–2. A felhasznált lapok politikai orientációjához lásd: MÁRKUS László: Az ellenforradalmi korszak sajtója (1918–1944). In: Uő. (szerk.): *A magyar sajtó története*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1977. 148–156., 170–175., 191–193.

⁷⁷ ORMOS Mária: *Padovától Trianonig*. I. m. 366.; PILCH Jenő: i. m. 261–263.

⁷⁸ Idézi PILCH Jenő: i. m. 261. A bevonulás előtti tiszti parancsában a fővezér a hadsereget „a törvényes rend megtestestítő”-jének nevezte, amelynek tartózkodnia kell minden önkényeskedéstől, hogy a „legkiválóbb benyomást gyakorolja”. HL I. 89. VKF 1919. 307. d. 153–155.

⁷⁹ Idézi VÖRÖS Boldizsár: Károlyi Mihály tér, Marx-szobrok, fehér ló. Budapest szimbolikus elfoglalásai 1918–1919-ben. *Budapesti Negyed*, 2000/3–4. 156–157., 167.

A vasárnapi ünnepség programjáról, a fővezér bevonulási útvonaláról, a velük kapcsolatos tudnivalókról a rendezőbizottság plakátokon, szórólapokon és a sajtón keresztül tájékoztatta a fővárosiakat.⁸⁰ A bevonulás napján, a Gellért téren, az Országház téren és az Alkotmány utcában, illetve az esti díszelőadáson csak meghívóval lehetett részt venni, amit az egyesületeknek, testületeknek előre kellett igényelniük a bizottságnál. A meghívókat szombat délután lehetett átvenni. A szervezetek plakátokon, illetve a sajtóban értesítették tagjaikat a gyülekezés helyéről és időpontjáról, miután a bizottság által kijelölt helyeket (ezek a meghívó hátoldalán szerepeltek) csakis testületileg lehetett elfoglalni.⁸¹

A november 16-i vasárnapi bevonulási ünnepség 8 órakor katonai fogadással kezdődött Kelenföldön.⁸² A katonai parancsnokok jelentéstétele után az Átlós úton felsorakozott csapatok elindultak a Fehérvári úton a Gellért tér felé. A menetet egy szakasz lovas rendőr, illetve egy nyolc trombitással kiegészült huszárszakasz vezette, akik négyesével felváltva fújták a díszjelet. Őket követte a győzelmet, a győztes vezért és a hatalmat jelképező fehér lovon bevonuló fővezér, aki az altengernagyi egyenruháját és kitüntetéseit viselte.⁸³ A fehér ló, noha az antik idők óta szerepelt a parádékon, természetesen a magyar mondavilágot is megidézte, s az „új honfoglalás” címén utalt az Árpád vezérrel megvont párhuzamra. Horthy mögött a nemzetiszínű fővezéri zászló, majd Magasházy László, Horthy szárnysegédje, Soós Károly vezérkari főnök és Horthy legszűkebb törzse haladt. A csapatokat Lehár Antal vezette.⁸⁴

A nemzeti és a fővárosi színekkel és jelképekkel feldíszített Gellért tén a fővezért Bódy Tivadar polgármester köszöntötte.⁸⁵ Az esős őszi idő ellenére nagy tömeg jelent meg.⁸⁶ Tudatosan választották ki a fővárosi üdvözlés helyét, mert így Horthyt Szent Gellért mártírhalálának

⁸⁰ Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Aprónyomtatványtár (továbbiakban: OSZK PAT) 1919/1., 1919/3.

⁸¹ OSZK PAT, 1919/13.; *Budapesti Hírlap*, 1919. november 15. 4.; *Szózat*, 1919. november 15. 5.

⁸² A november 16-i bevonulás elemzésénél felhasznált 13 fővárosi lap (*8 Órai Újság*, *A Nép*, *Az Est*, *Az Újság*, *Budapesti Hírlap*, *Nemzeti Újság*, *Népszava*, *Pesti Hírlap*, *Pesti Napló*, *Szózat*, *Új Nemzedék*, *Világ*, *Virradat*) november 14. és 30. között összesen 77 cikket, ebből nyolc vezércikket, illetve öt verset közölt. Politikai orientációiktól függetlenül, az eseményekről adott beszámolókon túl, méltatták is a fővezér személyét. Kivétel volt a *Népszava* és a *Világ*, amelyek megelégedtek egy-egy rövid tájékoztatással. A képes hetilapok fényképek közreadásával járultak hozzá a bevonulás megörökítéséhez.

⁸³ Seibert JUTTA (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*. Corvina, Budapest, 1994. 207.; Vörös Boldizsár: i. m. 158.

⁸⁴ PILCH Jenő: i. m. 265–266.

⁸⁵ Uo. 270–272. – A bevonulás napján elhangzott beszédeket Pilch Jenőtől idézzük, aki teljes terjedelmében közölte azokat, míg a napilapok részletes beszámolóik ellenére ezt nem tették.

⁸⁶ Vörös Boldizsár: i. m. 163.

helyszíne közelében fogadhatták. A polgármester értékelése szerint ugyanis a főváros „mártíromi szenvedéseket volt kénytelen elviselni” az elmúlt egy évben. Horthy, eltérően a polgármester beszédének, sőt saját kiáltványának a tartalmától is, Budapestet minden kétséget kizáróan „bűnösnek”, a „nemzet megromlott”-jának nevezte.⁸⁷ Értékelése szerint a város „megtagadta ezeréves múltját”, „sárba tiporta a nemzet koronáját, a nemzet színeit és vörös rongyokba öltözködött”. A nemzeti és keresztény hagyományaival, értékeivel szembe forduló székesfővárosnak azonban meg lehet bocsátani, ha „ez a megtévelyedett város visszatér megint hazájához”, ha újra szeretni fogja „a szent koronát, a kettős keresztet”, „a három hegyet és a négy folyót, szóval magyar hazáját és magyar fáját”. A vezeklést Budapest tehát nem kerülheti el, amíg eleget nem tesz a fővezér felszólításának, a bűnbánatnak, és „nem alkot egy közösséget a nemzet egészével”.⁸⁸ Horthy a fogadtatás ideje alatt – beszéde üzenetének megfelelően – végig parancsnokló pózban ült a lován.⁸⁹

A beszédek után a jelenlévők elénekelték a Himnuszt (amely a nap folyamán kulcsfontosságú szerepet játszott), majd a menet a mai Szabadság-hídon át, Vámház körúton, Múzeum körúton, Károly körúton, Bajcsy-Zsilinszky úton és Alkotmány utcán vonult az Országházhoz, ahová 10 óra körül érkezett meg. Horthy két oldalán tisztekből gyalogos sorfalat alakítottak, a fővezért a törzskar, majd egy huszárszakasz, illetve a Nemzeti Hadsereg egységei követték. Ezen a nemzeti színekben pompázó útvonalon felsorakozott tömeg Horthy nevét kiáltva fehér zászlókat lengetett, és virágokat (például fehér őszirózsákat) szórt a fővezér és katonái elé. A fővárosi lapok mindezt „diadalmenetként” értékelték. A fővezér külső megjelenésének (arcának, tekintetének, testtartásának) jellemzése, határozottságának, elszántságának és keménységének érzékeltetése a vezér alkalmasságába vetett hitet erősítette. Ugyanezt sugározták képi síkon a hetilapokban megjelent fényképek, portrék és grafikák is.⁹⁰

Az Országház előtti ünnepség lebonyolítása során alkalmazott szimbolikus térfoglalási eljárások egyrészt a közelmúlt megtagadását, más-

⁸⁷ Igaz, nem tagadta, sőt kétszer is említette, hogy itt is voltak szenvedő „magyar testvérek”.

⁸⁸ Vörös Boldizsár: i. m. 158. – Horthy beszédét A3-as méretű plakátként ragasztották ki a fővárosban. (OSZK PAT, 1919/1.) November 18-án a napilapokban megjelent részletes tudósítások is kiemelték, hogy a fővezér beszéde elsősorban kemény feddést, büntetést, de „vezeklést”, „megbocsátást” is jelent a „bűnösök” számára, ha élnek ezzel. Ettől eltérően *Az Újság* azonban már a „bűneink” megbocsátásáról írt. (*Az Újság*, 1919. november 18. 1.) Vö. SZABÓ Márton: *Politikai idegen*. I. m. 71–72., 78., 87.

⁸⁹ A Gellért téri eseményekhez lásd Vörös Boldizsár: i. m. 158–159. Az idézett beszédekhez PLCH Jenő: i. m. 270–272.

⁹⁰ *Nemzeti Újság*, 1919. november 18. 1–3.; *Szózat*, 1919. november 18. 1–5.; Vö. DÖMÖTÖRI Tibor: i. m. 25.

részt a nemzeti és a keresztény értékrendszer tudatos összekapcsolását fejezték ki. Ennek legjobb példája a Parlament lépcsőjére épített imasátor volt, amelyet fehér fából ácsoltak, és zöld posztóval borítottak le. A nemzeti színek érvényesülése érdekében piros szőnyeget terítettek le; a jobboldali korláton is a nemzeti színek domináltak. A hatást erősítette, hogy az Országházon, illetve a téren hat, kétemeletes magasságú, hatszög alakzatban felállított fehér póznán egyaránt nemzeti lobogók, a póznákat összekötő fehér köteleken nemzetiszínű és fővárosi zászlók lobogtak.⁹¹ A nemzeti szimbólumokat egészítette ki a sátorban elhelyezett fehér oltár, amely mögé, a Parlament falára aranykeresztet erősítettek. A Bibliában, majd az ókeresztény művészetben is gyakran felbukkanó pálmát és babért is felhasználták a fentiek hangsúlyozása céljából. Az imasátorhoz felvezető lépcsők két oldalán pálmák, a győzelem és az élet jelképei álltak, négy sorban pedig a halhatatlanságot, a győzelmet és a békét jelképező babérfák voltak láthatók. Az Országháznál megjelentek a kormánytagok, a keresztény egyházak képviselői és számos közéleti személyiség, és helyet kaptak a MOVE, az ÉME, a hatóságok, a tantestületek és egyesületi képviselői. A katonazenekar és a gyalogság az oltárral szemben, a huszárok jobb- és baloldalt helyezkedett el. Horthy Miklós helye az ismertett szimbólumrendszer középpontjában, az imasátor előtt volt.⁹² Sajátos térfoglalási eljárásként egészítették ki az eddigieket a fővárosi üzletek kirakataiban elhelyezett Horthy-képek és az utcákon árusított, nemzeti színekkel díszített Horthy-emplék, amelynek szövege az erkölcsileg „tisza” vidék és a „megtévelyedett” főváros szembeállítását hangsúlyozta.⁹³ Manno Miltiadesnek a főváros utcáin kiragasztott plakátja képi síkon foglalta össze a kultusz szimbólumrendszerének központi üzeneteit: a közelmúltra utaló vörössel jelzett viharos tenger fölött a hajókormányt két izmos kéz fogja. Ezalatt zöld háttérrel nagy fehér betűkkel szedve olvasható a metafora erős kezű kormányosának a neve: „Horthy!” Az egyik kar mögött a nemzeti címer is látható.⁹⁴

⁹¹ Az ünnepség során a nemzeti és a fővárosi színek mellett nem véletlenül a fehér (virágok, póznák és kötelek) játszott meghatározó fontosságú szerepet. (Vörös Boldizsár: i. m. 163.)

⁹² Az alkalmazott térfoglalási eszközökhöz lásd Vörös Boldizsár: i. m. 159., 163.; *A keresztény művészet lexikona*. I. m. 44., 257–258.; BODÓ Julianna–BIRÓ A. Zoltán: Szimbolikus térfoglalási eljárások. In: *Szövegvalóság. Írások a szimbolikus és diszkurzív politikából*. Szerk.: SZABÓ Márton. Scientia Humanus, Budapest, 1997. 309.; *Nemzeti Újság*, 1919. november 18. 1–7.; *Szózat*, 1919. november 18. 6.

⁹³ Vörös Boldizsár: i. m. 162.

⁹⁴ GYURÁK János (szerk.): *Magyarország története képekben II. A két világháború között*. Osiris Kiadó, Magyar Távirati Iroda – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2008. 7.; *Nemzeti Újság*, 1919. november 18. 3.; ROMSICS Ignác: Horthy-képeink. I. m. 6.

A fővezér az Országház tere érére, miután „megérkezett céljához”, lezárt a lováról.⁹⁵ Törzskarával átvonult a téren, majd a Parlament lépcsőjén Friedrich István miniszterelnök a kormány és a nemzet nevében üdvözölte őt. A nap folyamán először Friedrich utalt arra, hogy a fővezér bevonulásának napja a népköztársaság kikiáltásának egy éves évfordulójára esett.⁹⁶ A korszak szimbolikus politikájában meghatározó jelentőségű helyen és időben elhangzott köszöntésre adott válaszában Horthy határozottan szembehelyezkedett a közelmúlttal („*ki kell irtanunk minden mérget a nemzet lelkéből*”), és elutasította a nemzet megosztására törekvő pártpolitikát („*össze kell fogni minden magyar hazafinak egy szent cél érdekében, amelynek két pillére: a nemzeti eszme és a keresztény morál*”).⁹⁷ Majd a fentiekhez kapcsolódva azt mondta: a nemzet erőit azért kell összefogni, hogy „az ezer jelszóval agyonagítált lakosság nyugvópontra juthasson”. Ezt olyan ünnepségen jelentette ki, amely nemigen különbözött a polgári demokratikus forradalom és a Tanácsköztársaság szimbolikus térhasználatától.⁹⁸

Horthy beszédét mise követte, amelyet a hercegrímás pontifikált. Ennek végeztével a MANSZ képviselőiben Tormay Cécile író nő zászlót adott át a fővezérnek. Beszédében Horthy bevonulásának jelentőségét oly módon hangsúlyozta, hogy az 1918/1919-es időszakról szólva a krisztusi szenvedéstörténet és feltámadás keresztény hagyományát idézte fel, és ezzel az erőltetett, kiforgatott és tévesen magyarázott párhuzammal a fővezér és a Nemzeti Hadsereg tevékenységét a szakrális szférába emelte.⁹⁹ Tormay szerint ezen a novemberi napon, hasonlóan a „kétezer év előtt [...] a Golgotha tövében” történetekhez, a magyar asszonyok eljöttek, hogy „köszöntsék a feltámadást”. Ugyanis Horthy vezetésével, aki hat hónapja a „reménységet” jelenti Magyarországon, a Nemzeti Hadsereg hazatérése „magyar hajnal és keresztény feltámadás” „egy szörnyű véres Kálvária után, melyben Károlyi, a magyar Iskariot és démoni cinkosai elárulták, megkínózták, kifosztották és megcsúfolták a magyar nemzetet”.¹⁰⁰ A történeteket a sajtó is előszeretettel interpretálta úgy, hogy

⁹⁵ Vörös Boldizsár: i. m. 159.

⁹⁶ Az időpont kiválasztásának politikai okairól: HL I. 89. VKF 13. doboz. 793.

⁹⁷ A *Szózat* a fővezéri válaszból kirajzolódó követendő „keresztény” és „nemzeti” irányt – bibliai hasonlattal élve – „az egész nemzet előtt haladó kettős tűzoszlop”-nak nevezte. (*Szózat*, 1919. november 18. 5.)

⁹⁸ Az Országház előtti fogadtatáshoz lásd Vörös Boldizsár: i. m. 159–161., 163. Az idézett beszédekhez: PILCH Jenő: i. m. 277–278.

⁹⁹ ZEIDLER Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2001. 53.; Uő: *A revíziós gondolat*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 164–165.

¹⁰⁰ PILCH Jenő: i. m. 279–280.

1919. november 16. a magyar történelem fordulópontja, az azt megelőző időszakhoz képest minden szempontból megújult korszak szimbolikus kezdete, amikor a nemzet „feltámad”. E szerint a szintén bipoláris világgép szerint a fővezér szimbolizálta a szakítást a néven nevezett politikai gonosz és „démoni cinkosai” által megszemélyesített múlttal, és tőle remélhető a szebb jövő, a nemzettel szemben elkövetett árusítás következményeinek orvoslása.¹⁰¹ Az akkori értelmezés szerint ugyanis a „bűnös” főváros szimbolikus visszavételéről volt szó.¹⁰² Tormaynál a „feltámadás” azt jelentette, hogy a Nemzeti Hadsereg feladata a történelmi magyar állam integritásának a visszaállítása.¹⁰³ Meglett a kapcsolódási pont Horthy vezérkultusza és az irredenta kultusz között. Horthy megköszönte a magyar nők adományát, majd az irónőnek azt válaszolta: „még nem vagyunk a célnál. Pestről még tovább is kell mennünk”.¹⁰⁴ A hadseregnek ajándékozott zászlót – a nemzeti és a keresztény értékrendszer egységét kifejezve – ezután Csernoch János esztergomi érsek, Petri Elek dunamelléki református püspök, Raffay Sándor bányai evangélikus püspök, illetve Józán Miklós unitárius püspök áldotta meg.¹⁰⁵

A szertartás végeztével a jelenlévők elénekelték a Himnuszt, majd hatvanhárom nő, aki a hatvanhárom magyar vármegyét képviselte, virágcsokorral járult Horthy elé. A megszállt vármegyéket képviselők csokrait – az aktuális állapotokra utalva – „gyászfátyol borította”. Őket a miniszterelnök lányának vezetésével 12 magyar díszruhás lány követte. Ők az ifjúság nevében adtak át egy fehér csokrot a fővezérnek.¹⁰⁶ A Himnusz után megkezdődött a csapatok díszmenete, amely egyben le is zárta az ünnepséget.

A november 16-i rendezvények az Operaház díszelőadásával és a budai

¹⁰¹ *Pesti Hírlap*, 1919. november 16. 4.; *Budapesti Hírlap*, 1919. november 16. 1. és november 18. 5.; *Az Est*, 1919. november 18. 1.; *Szózat*, 1919. november 18. 1–5. GERŐ András: *Képzelt történelem*. I. m. 289.; SZABÓ Márton: *A politikai idegen*. I. m. 18–21., 74., 85–88.

¹⁰² A bevonulást a keresztény hagyomány alapján „virágvasárnap”-ként is értelmezte a sajtó. Emellett, a *Pesti Hírlap* szerint a fővárosi utcákon elhelyezett lobogók a „pusztában kiáltó” szónak tekinthetőek, amelyek arra figyelmeztetnek mindenkit, hogy „egyengessétek az utat, mert elkövetkezett az ország megváltója”. (*Pesti Hírlap*, 1919. november 16. 4.)

¹⁰³ PILCH Jenő: i. m. 279–280. – A *Nemzeti Újság* is kiemelte, hogy Horthy vezetésével a katonák „adják majd vissza azt a földet is, melynek minden rögéhez a hármas hegy és négy folyó közt egy ezredév küzdelme, dicsősége, szenvedése és öröme tapad”. (*Nemzeti Újság*, 1919. november 18. 1.)

¹⁰⁴ PILCH Jenő: i. m. 280–281. A terület-visszacsatolások idején a kormányzói bevonulások során Horthy szintén fehér lovon ült, jelzve: az 1919-ben megkezdett „honfoglalás” folytatásáról van szó.

¹⁰⁵ Uo. 281–283.; Vö. VÖRÖS Boldizsár: i. m. 160.

¹⁰⁶ VÖRÖS Boldizsár: i. m. 160–161.; PILCH Jenő: i. m. 283–284. – Pethő Sándor publicista a *Horthy vezér* című cikkében arról írt, hogy a fővezértől „tőle és egyedül tőle várja mindenki, hogy a gyászfátyolt letépje a megszállott és üldözött magyarok” virágcsokrairól. (*Új Nemzedék*, 1919. november 18. 2–3.)

Várban tartott miniszterelnöki fogadással zárultak. Ezekben a nap folyamán is szereplő személyiségek, illetve a katonai és az egyházi elit, a politikai, társadalmi és kulturális élet reprezentánsai jelentek meg. A díszelőadás elején, a magyar nemzeti imádság alatt, szétnyílt a kárpit és láthatóvá vált a színpadon a magas talapzaton álló Hungária szobra, egyik kezében karddal, a másikban a magyar címerrel. Bakó László, a Nemzeti Színház művésze ezután elszavalta a századforduló ünnepelt költőjének, idős Ábrányi Emilnek *Az új magyar hadsereghez* című, erre az alkalomra írt versét, amely szerint a „mi” világunkon kívülről érkező, tőlünk idegen „ázsiai dögvész” elmúlt, s eljött a Horthy személyéhez kötött szimbolikus kezdet („megjött a hajnal”, „föltámad az ország”).¹⁰⁷ A prólogust követően a *Bánk bán* első felvonásából mutattak be részleteket, amit rövid szünet követett. Ezután Márkus Emília elszavalta a Szózatot, majd a Rákóczi-induló hangjai csendültek fel. A programot a *Hunyadi Lászlóból* a templomjelenet, végül magyar táncok zárták.¹⁰⁸

Horthy november 16-i bevonulásáról a Fővezérség Sajtóosztályának kezdeményezésére a Corvin filmgyár 14 perces filmhíradót készített, amelyet a fővárosban és több vidéki városban is bemutattak. A bevonulás megörökítésére emlékbélyegeket is készítettek. A Fővezérség már 1919. november 8-án, a bevonulást engedélyező hír kézhez vétele után kérte ezt a fővárosi postaigazgatóságtól. A rendelkezésre álló rövid idő miatt november 12-én a felülnyomás tervét fogadták el, majd „A nemzeti hadsereg bevonulása 1919. XI/16.” felirattal egyeztek meg. Az emlékbélyeg terve a következő nap kiszivárgott, így 14-én a *Szózat*, 15-én a *Nemzeti Újság* és a *Pesti Hírlap* már tudósította minderről az olvasóit. Az ezzel kapcsolatos hivatalos közlemény 22-én jelent meg a Magyar Posta Hivatalos lapjában.¹⁰⁹ Az emlékbélyegekhöz november 26. után lehetett hozzájutni, és a bélyegeket 1920. december 31-ével vonták ki a postai forgalomból.¹¹⁰

A „honmentés” 1919. november 16. után

A budapesti bevonulás másnapján megkezdődtek a tárgyalások a koncentrációs kormány megalakítására. Horthy 17-én úgy foglalt állást, hogy a koncentrációs kormány megalakításánál figyelembe kell venni

¹⁰⁷ Megjelent a *Nemzeti Újság* november 16-i különszámában. OSZK PA, 1919/33.

¹⁰⁸ PILCH Jenő: i. m. 285–286.¹⁰⁹ *A Magyar Posta Hivatalos Lapja*, 1919. november 22. 227.

¹¹⁰ Az emlékbélyegekhöz lásd FLASCH Dezső: A Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásának bélyegei. *Filológiai Szemle*, 1992/8. 18–19.

az antanthatalmak elvárásait (tehát Friedrich nem maradhat miniszterelnök).¹¹¹ A közel két héttel korábbi fővezéri nyilatkozattal ellentétben ebből az alkalomból a fővárosi lapok közül csak 4, a *Pesti Hírlap*, *Az Újság*, *Az Est* és a *Budapesti Hírlap* írt kommentárt.

Cikkeik azon túl, hogy a fővezér állásfoglalásának meghatározó jelentőségét hangsúlyozták, erősítették a november 5-i nyilatkozat pártok feletti jellegét, jelezve ezzel, hogy a politikai széthúzás az adott körülmények között elfogadhatatlan.¹¹² Az értékelések másik fő üzenete az volt, hogy csakis Horthy Miklós lehet az egyedüli igazodási pont mindenkinek. *Az Újság* „A hadvezér szava” című vezércikkében kifejtette: a politikusok engedelmesskedjenek a fővezér szavának, mert „vele egy nézetet vallani”, „az útmutatást tőle kapni díz”.¹¹³ A konzervatív lap „Horthy kardja” című vezércikke utalt ugyan a tárgyalásokra, de a fővezér álláspontját nem kommentálta, ehelyett annyit jegyzett meg a napirenden lévő politikai kérdésekről, hogy Horthy Miklós látszik „az egyetlen szilárd pontnak [...] ingoványos közéletünkben”, így egyértelmű, hogy „mi reményünk horgonyát ennek a katonáembernek a szívébe akasztjuk”.¹¹⁴ A lap november 20-i vezércikke szerint Horthy minden kijelentése „minden magyar ember számára szentírás” kell hogy legyen.¹¹⁵

A fővezér kultuszépítésének lehetőségei és technikái 1919. november 16. után, a politikai és hatalmi viszonyok megváltozásával értelemszerűen kiszélesedtek. A Fővezérség, hogy a sajtóellenőrzést szigorítsa, a fővárosi bevonulás után már a budapesti szerkesztőségek ellenőrzésébe is bekapcsolódott, elsősorban a Sajtóellenőrző Miniszterközi Bizottság révén, amelynek a Horthyhoz közel álló Eckhardt Tibor lett a vezetője.¹¹⁶ Emellett az MTI arról is hírt adott, hogy a fővezér személyével kapcsolatos fényképeket, iparcikkeket stb. a forgalomba hozatal előtt be kell mutatni a Fővezérségen.¹¹⁷ Horthy bírálatának a lehetőségei így

¹¹¹ SZINAI Miklós: *Ki lesz a kormányzó? A Somogyi–Bacsó-gyilkosság háttere*. Kossuth Könyvkiadó, 1988. 56–60.; Romsics Ignác: *Bethlen István*. I. m. 143.

¹¹² *Pesti Hírlap*, 1919. november 18. 6.

¹¹³ *Az Újság*, 1920. november 18. 1.

¹¹⁴ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 18. 1.

¹¹⁵ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 20. 1.

¹¹⁶ PÖLÖSKEI Ferenc: *Horthy és hatalmi rendszere, 1919–1922*. Kossuth Könyvkiadó, 1977. 22–30., 74–76.; Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K-26. 1208. csomó III. tétel 675–678.; SÍPOS Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004. 28–31.

¹¹⁷ *Az Újság*, 1919. december 6. 5.

fokozatosan beszűkültek, pedig a róla kialakított képet messze nem fogadta el a magyar társadalom egésze. A *Népszavában* november 16. után már nem jelentek meg olyan cikkek, amelyek szerint a fehérterror-ként ismert kegyetlenkedésekhez köze van Horthynak és a Nemzeti Hadseregnek.¹¹⁸ Ettől kezdve egyre inkább már csak az emigránsok kérdőjelezheték meg a pozitív tartalmú Horthy-képet. Göndör Ferenc, a proletárdiktatúra sajtódirektóriumának egykori elnöke például Bécsben megjelenő hetilapjában a terror központi alakjaként állította be a fővezért, a „főhóhért”, a „vérszomjas tömeggyilkost”.¹¹⁹ A következő hónapokban a lap a fehérterror vérengzésének közlése mellett kezdte kiépíteni a későbbi ellenkultuszt, cikkezett 1918-as erélyes fellépéséről,¹²⁰ állítólagos német akcentusáról,¹²¹ a kormányzóválasztás körülményeiről, amelyeket kizárólag a fővezér hatalmi törekvéseivel magyarázott.¹²²

1919 őszén a keresztény és nemzeti ifjúsági és társadalmi egyesületek is bekapcsolódtak a Horthy-kultusz építésének folyamatába – egy új „keresztény-nemzeti” értékrenden alapuló Magyarország felépítésének szándékával. Az egyetemi ifjúság még október 1-jén díszes emléklappal köszöntötte Horthyt, aki a „rettenetes éjszakában” az „első biztató sugárként” kezdett világitani.¹²³ A budapesti bevonulás másnapján a Budapesti Keresztény Nők a Vigadóban nagygyűlést rendeztek, amelyen a fővezér személyesen megjelent. A Nemzeti Kaszinó november 24-én Horthy tiszteletére adott díszvacsorát. Berzeviczy Albert konzervatív kultúrpolitikus, az MTA elnöke köszöntötte a hadsereget a „halálból új életre keltő” fővezért, a „nagy katonát és a még nagyobb hazafit”.¹²⁴ November 20-án a Magyar Zsidók Országos Szövetségének küldöttsége – nem vállalva a nyílt szembenállást az új rezsimmel – a fővezér és hadserege iránti lojalitásáról biztosította Horthyt; ő sajnálatát fejezte ki a Dunántúlon történtek miatt, és garantálta, hogy ilyen atrocitások többé nem fordulnak elő.¹²⁵ Néhány nappal később a pesti izraelita hitközség létrehozta a hadsereg céljait szolgáló Horthy-alapot.¹²⁶ Ebben az időszakban

¹¹⁸ Néhány november 16. előtti cikk címe: *Horthy-legények, A dunántúli zsidóüldözés, Kiránduláson Horthy katonái, Börtönpoklok*. Vö. ROMSICS Ignác: *Horthy-képeink*. I. m. 6–9.

¹¹⁹ *Az Ember*, 1920. február 7. 1., március 6. 4.

¹²⁰ *Az Ember*, 1920. január 17. 14.

¹²¹ *Az Ember*, 1920. január 31. 11–12.

¹²² *Az Ember*, 1920. február 7. 6.

¹²³ PILCH Jenő: i. m. 345–346.

¹²⁴ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 26. 3.

¹²⁵ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 21. 5.; Vö. GYURGYÁK János: *A zsidókérdés Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 110–116.

¹²⁶ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 26. 6.

váltak a kultuszépítés részévé a fővezér és a Nemzeti Hadsereg tiszteletere adott színházi díszelőadások. November 23-án a Nemzeti Színház bemutatta Vörösmarty Mihálynak a honfoglalás idejét megörökítő *Áldozat* című drámáját, amely az egyik konzervatív napilap szerint azon a novemberi estén „az új honfoglalást” és „az új ébredést jelképezte”.¹²⁷ Idővel szerenádok és hangversenyek is magasztalták a fővezért. November 28-án a Tudomány- és Műegyetem egyesült énekkara tisztelgett a Gellért-szállóban. Az a fiatal, aki az egyetemi ifjúság nevében köszöntötte a fővezért, Rákóczi és Kossuth „nagy örökségének letéteményesének”, és – az alkalomhoz igazodva – „a magyar ifjúság ideáljának és vezérlő csillagának” nevezte őt.¹²⁸ December 6-án, a névnapján, újabb hangversenyt rendeztek.¹²⁹ Egyre gyakrabban kérték fel egyes szervezetek díszelnökének, illetve ünnepségek, operaházi hangversenyek, díszelőadások és mulatságok védnökének is, amelyeket az év végéig el is vállalt. 1919 végétől – „a mai végzetesen komoly időknek” megfelelően – azonban már nem fogadott el ilyen felkéréseket, ezzel is eleget téve azon kötelességének, hogy észre térítse a „lezüllött” tömegeket.¹³⁰

A kultuszépítésben művészeti alkotások is szerepet kaptak. Ligeti Miklós ezekben a hónapokban a fővezér „délceg és kemény alakját” bronz mellszoborba öntötte, amelyet a Műcsarnok 1919/1920. évi Téli Tárlatán mutattak be, majd az 1920-as években külföldi kiállításokra, 1926-ban Velencébe, 1930-ban Varsóba is elvittek.¹³¹

Budapesten Sir George Clerk vezette az új koalíciós kormány megalakítását célzó tárgyalásokat. Az ideiglenes államfő kérdése is itt került napirendre, egyelőre azonban még nádorról és nem kormányzóról beszéltek.¹³² Először József főherceg és Horthy neve szerepelt. A *Szózat* már november 30-án közölte határozott álláspontját. „A nádori méltóság és József királyi herceg” című vezércikkében leszögezte, hogy a formálódó magyar államszervezetben „a konszolidálódás kristályosodási pontjául a sors már kijelölte a nemzeti hadsereget és annak fővezérét, Horthy Miklóst”, aki „a nemzeti újjászületés és megerősödés [...] zászlaja és horgonya”, mert „ma a legtöbb erőt tudja összegyűjteni és össze-

¹²⁷ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 25. 9–10.

¹²⁸ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 29. 7.; *Nemzeti Újság*, 1919. november 30. 7.

¹²⁹ *Budapesti Hírlap*, 1919. december 7. 7.

¹³⁰ *Szózat*, 1919. december 10. 1. és december 31. 5.

¹³¹ *Új Nemzedék*, 1919. december 7. 10.; PROHÁSZKA László: i. m. 72.; KONTHA Sándor (szerk.): *Magyar művészet, 1919–1945*. I. k. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 205–207.

¹³² SZINAI Miklós: i. m. 35. – Huszár Károly alakította meg az új kormányt, amelyet az antant november 26-án elismert.

kovácsolni”.¹³³ Horthy környezete tehát tovább folytatta a fővezér jövőbeli politikai szerepét előkészítő, legitimáló propagandatevékenységét, amely jelezte a kultuszépítés mögött meghúzódó, egyre nyilvánvalóbbá váló hatalmi törekvéseket. Kozma Miklós december 1-jei szigorúan bizalmas utasítása a nemzetvédelmi tiszteknek megerősíti ezt. Ugyanis a nemzetvédelmi tiszteknek egyrészt olyan jelöltek megválasztását kell előmozdítaniuk, akik támogatják Horthy államfőségét; másrészt a fővezérről kialakítandó imaginárius képnek azt kell sugallnia, hogy ő „mentes minden egyéni érdektől”, és „tisztán hazánk javára dolgozik”.¹³⁴ December 12-én és 14-én a *Szózat* mindezt egy-egy újabb vezércikkkel nyomatékosította. Ulain Ferenc „Meddig fog ez még tartani?” címmel adott politikai helyzetértékelést, amelyben elutasította a nemzet egységét veszélyeztető pártpolitikát, az újabb és újabb pártok megalakulását. A rendteremtés vágyával végül a fővezérhez fordult: „Szégyen és gyalázat! [...] Fővezér úr, Horthy Miklós, meddig fog ez még tartani?” – tette fel a kérdést a vezérnek.¹³⁵ Két nappal később Zsilinszky Endre fejtette ki, hogy a király személyének eldöntéséig nem Deák Ferencre vagy Kossuth Lajosra van szüksége a magyar nemzetnek, hanem „Cromwellre”. Természetesen Zsilinszky szerint Horthy Miklós a „magyar Cromwell”, akinek „markáns alakjában keresi a fix pontot az erős kéz politikájához” a magyar nemzet.¹³⁶

Horthy városlátogatásai folytatódtak, ezután a Duna–Tisza köze és Észak-Magyarország 20 települését szemlélte meg. December 11-én Egerben járt, majd pár hetes szünetekkel 1920 januárjában, illetve februárjában, a már ismertetett rituálé alapján haladt tovább.¹³⁷ Az Egerbe utazó fő-

¹³³ *Szózat*, 1919. november 30. 1. – Az új időszámítás, új rend kérdéséhez markánsan kapcsolódott Zsilinszky Endre a *Hadsereg és nemzeti hivatás* címen megjelent november 18-i vezércikke, amelyben megfogalmazta, hogy a hadseregnek „a magyar állam középponti intézményévé kell emelkednie”. Ezáltal a hadsereg, a militarizmus és a katonavezér szükségességét fogalmazta meg. A fővezér hivatása ráadásul túlmutat a fővezérségen, mert „az ősi tradíciókból táplálkozó új, modern, diadalmas magyar katonaszellem megteremtése” a feladata, amelyből „a jövő Magyarországnak születnie kell” – állapította meg Zsilinszky, inspirálva a fővezér személye körüli propagandát. (*Szózat*, 1919. november 18. 1–2.; Vö. GYURGYÁK János: *Ezzé lett magyar hazátok...* I. m. 247.)

¹³⁴ Idézi VARGYAI Gyula: *A katonai közigazgatás és a kormányzói jogkör*. Közgazdasági és Jogi Könyvtár, Budapest, 1971. 266.; Vö. ORMOS Mária: *Egy magyar médiavezér*. I. m. 68.

¹³⁵ *Szózat*, 1919. december 12. 1.

¹³⁶ *Szózat*, 1919. december 14. 1. – Megjegyzem, hogy a fővezér kultuszának ekkor még nem képezte részét a Habsburgokhoz kötődésének értékelése.

¹³⁷ Az 1919. november 16. utáni városlátogatások alkalmából a helyi sajtóban, azaz az átnézett öt napi- és négy hetilapban (*Czeglédi Híradó, Egri Népujság, Gyöngyös és Vidéke, Halasi Újság, Hatvani Hírlap, Kalocsai Néplap, Kecskeméti Közlöny, Mezökövesd és Vidéke, Miskolczi Napló*) összesen 63 cikk, ebből

vezért a hatvani vasútállomáson, illetve Vámossággyörkön és Gyöngyösön is fogadták.¹³⁸ Horthy másnap Mezőkövesdet és Miskolcot látogatta meg. A mezőkövesdi piac téren elmondott fővezéri beszéd, a rend fenntartására tett ígéreten túl, tartalmazta a kultusz legfontosabb üzenetét. Eszerint „szerény személyem és a nemzeti hadsereg vagyunk az a mag, amelyből a jövő boldog Magyarország ki fog hajtani”. Hasonló üzeneteket fogalmazott meg a „rég magyar mondák megelevenedett hőse” a miskolci látogatás alkalmából is: elég erősnek érzi magát arra, hogy végleg letörje azt a „rablógyilkosok” által fémmel jelzett „bűnös” irányt, amely a „pusztulás szélére” juttatta az országot. Tudtára adta a vidéki társadalomnak és a diósgyőri munkásságnak, hogy kizárólag akkor lehet kikerülni a „mostani rettenetes” helyzetből, ha mindenki tisztességesen elvégzi a maga kötelességét és követi a „nemzeti irányt”, amely azt is jelentette, hogy féltre kell tenni a nemzet egységét veszélyeztető széthúzást („turáni átok”).¹³⁹

A fővezéri látogatások napjaiban jelentek meg az első cikkek a fővárosi és a kecskeméti sajtóban a Héjjas-különítmény vérengzéseivel, amelyeket november közepén, a román visszavonulás után Kecskeméten és környékén, Izsákon, Orgoványban és Lajosmizsén vitt véghez. A kegyetlenkedéseket „népítélet”-ként, „önbírászkodás”-ként igyekeztek beállítani, mondván, hogy a feldühödött nép, vagy a hadsereg egyenruhájával visszaélő „banditák”, „rablógyilkosok”, „terroristák” követték el őket.¹⁴⁰ Konkrétan hol Héjjas Ivánt, hol pedig Francia Kiss Mihályt nevezték meg az atrocitások első számú felelőseként. A fővezér természetesen ekkor is az ügy mielőbbi felderítését szorgalmazta. Az *Új Nemzedék* cikksorozatát szentelt az ügy „feltárásának”, amely a *Kecskeméti Közönlönyben* is megjelent. A cikkeket Komáromi János, a lap munkatársa írta azzal a céllal, hogy a fővárosi lapok „lázító”, rágalmozó megjegyzéseit ellensúlyozza. „Népítéletről” van szó, mert „nem a hadsereg formaruhájába bújt banditák (értsd: Horthy katonái!) voltak a gyilkosok – írta –, hanem maga a nép, amelyet egy siralmas esztendő minden képzelhető kínzóeszközével ki akartak irtani a maga földjéről”. Rádásul

11 vezércikk jelent meg. Természetesen a fővárosi és a vidéki lapok ebben az időszakban is informálták olvasóikat a fővezéri bevonulásokról. Ezen a téren is külön megemlítendő a *Szózat*, amely a fővezér minden egyes útjáról tájékoztatott.

¹³⁸ A továbbiakban a városlátogatások bemutatásakor a kultusz fejlődésének hangsúlyosabb elemeit ismertetem.

¹³⁹ *Miskolczi Napló*, 1919. december 13. 1–4.

¹⁴⁰ *Budapesti Hírlap*, 1919. december 12. 6.; *Nemzeti Újság*, 1919. december 17. 5.; *Szózat*, 1919. december 12. 7.; *8 Órai Újság*, 1919. december 13. 2.; *Pesti Napló*, 1919. december 12. 1.; *Pesti Hírlap*, 1919. december 16. 6.

Komáromi a főváros és a vidék szembenállását is hangsúlyozta, mert a fővárosból érkező „szakadatlan támadások” miatt a környék közhangulata Budapest ellen fordult, és az itteniek már csak a fővezérben „hisznek”, „s fegyverét soha senkinek ki nem adja a kezéből az egy Horthy Miklóson kívül”.¹⁴¹

1920. január 18–19-én Horthy az Alföldre (Kiskunhalas, Kalocsa, Szolnok, Jászberény) látogatott. Fő témája a magyar békeszerződés tervezete volt. A magyar békedelegáció január 15-én vette át a tervezetet, amelynek tartalma napokon belül ismertté vált. A közvélemény szembesült a magyarság számára tragikus és méltánytalan rendezési elképzeléssel. A tervezetet teljesen érthető elutasítás fogadta, és azonnal jelentkezett a törekvés, hogy megváltoztassák.¹⁴² Horthy, a történelmi Magyarország felbomlásának valódi okait megkerülve, kijelentette: „ellességeinkkel” (tájékozatlan nagyhatalmak, hűtlen nemzetiségek) szemben a „mi becsületünk” és „lelkiismeretünk” tiszta, mivel mi nem követtünk el semmit, így nem szabad csüggednünk. A fővezér, a „mi hőn szeretett Horthy apánk” személyét az őt köszöntő beszédek „éltető reményünk egyedüli forrása”-nak nevezték, aki a „fájdalom e sötét napjaiban” eljött közénk a „hazafíú bánattól sajtó szívfeinket megvigasztalni”.¹⁴³ Ezekben a napokban tehát tovább erősödött Horthy „küldetése”: a történelmi magyar állam integritásának a helyreállítása. A „Magyarok Istene Horthy Miklós személye köré csoportosítja a nemzet ezeréves dicsőségét és szenvedését, hogy abból egy új, egy ragyogóbb fénykoszorú fonja át ezt az országot”.¹⁴⁴ Kalocsai látogatásának volt egy további szimbolikus mozzanata. A temetőben megkoszorúzta az 1919. júniusi Kalocsa környéki parasztfelkelés áldozatainak, a „vértanúknak” a sírját.¹⁴⁵

A kormányzóválasztás előtti belpolitikai küzdelmek, a Friedrich–Horthy-ellentét élesedése idején¹⁴⁶ jelent meg a hatalmának megerősítésével foglalkozó fővezér január 30-i hadparancsa, amelyet a következő napokban a fővárosi lapok és a vidékiek többsége leközölt. Ebben Horthy Friedrich István álláspontjával szemben leszögezte, hogy a Nemzetgyűlés először megválasztja az államfőt, aki majd a koncentrációs kormány

¹⁴¹ *Új Nemzedék*, 1919. december 17. 3–4., december 19. 3–4.; december 20. 3.

¹⁴² ROMSICS Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 172–178.; ZEIDLER Miklós: *A revíziós gondolat*. I. m. 15–29., 159–165., 186–189.

¹⁴³ *Halasi újság*, 1920. január 21. 1–2.; *Kalocsai Néplap*, 1920. január 21. 1–4.

¹⁴⁴ *Halasi Újság*, 1920. január 18. 1.

¹⁴⁵ PILCH Jenő: i. m. 321–322.

¹⁴⁶ Ehhez lásd SZINAI Miklós: *Ki lesz a kormányzó?* I. m. 21–56.

lemondása után kinevezi az új miniszterelnököt.¹⁴⁷ A hadparancs által a fővezér méltatására kínált lehetőséget a *Szózat* használta ki leginkább, amely január 31. és február 3. között két vezércikket és három további cikket jelentetett meg erről. Horthynak, a politikai konszolidáció emberének a magatartását követendő példaként jelenítette meg, aki a volt miniszterelnökkel szemben kizárólag a nemzet érdekeit tartja a szemé előtt, és „vasöklével” véget vet a felelőtlenségnek, a hiúságnak, a marakodásnak és a „személyes hatalomért való tülekedésnek”. A *Szózat* 31-én ismertette az egyes pártoknak és politikusoknak a volt miniszterelnökkel szembeni állásfoglalásait, amelyek ugyancsak a fővezér meghatározó szerepét hangsúlyozták. A Kisgazdapárt meglátása alapján a fővezér vetett véget az eddig zajló „aknamunkának”, „beláthatatlan következményektől” mentve meg az országot. Huszár Károly szerint a napiparancs „historiai cselekedet volt”, mert Horthy ezzel „elősegítette, hogy újra alkotmányos alpra fektessük a nemzet jövőjét”.¹⁴⁸

A *Budapesti Hírlap* „Quos ego” című vezércikke szintén az ország jövője érdekében cselekvő „erős férfikézzel” írt, amely hivatott arra, hogy nyugalmat és „rendet csináljon a bomlott elmékben”. Ráadásul a konzervatív lap az országot templomnak nevezte, ahonnan Jézushoz hasonlóan Horthy is kiűzte az oda nem való „alkuszok”-at, „kufárok”-at, és „zsákbamacskaárusok”-at.¹⁴⁹ A liberális-demokrata lapok elsősorban a politikai konszolidációt, a koncentrációs kormány létét veszélyeztető pártoskodást, azaz Friedrich és a *Virradat* álláspontját ítélték el.¹⁵⁰ A legolvasottabb liberális bulvárlap, *Az Est* „a nemzeti lelkiismeret vesztékiáltása”-ként jellemezte a hadparancsot.¹⁵¹ A *Nemzeti Újság* is foglalkozott ugyan ezzel a politikai vitával, de méltatást nem közölt, viszont idézte Huszár Károly fenti mondatait.¹⁵² Az *Új Nemzedék* és a *Virradat* ezt sem tette, miután inkább Friedrich álláspontjának adott teret. A *Népszava* és a *Világ* Horthy szerepét nem értékelte túl, de idézték a miniszterelnök állásfoglalását, így közvetetten hozzájárultak a Horthy-kép alakításához.¹⁵³

¹⁴⁷ *Az ellenforradalom hatalomrajutása...* I. m. 338–339.

¹⁴⁸ *Szózat*, 1920. január 31. 1.; február 1. 1–2., február 3. 7.

¹⁴⁹ *Budapesti Hírlap*, 1920. január 31. 1.

¹⁵⁰ *Az Újság*, 1920. január 31. 1.; *Pesti Hírlap*, 1920. január 31. 1.; *Pesti Napló*, 1920. január 31. 1–2.; *Pesti Napló*, 1920. február 1. 3–4.

¹⁵¹ *Az Est*, 1920. február 1. 1.

¹⁵² *Nemzeti Újság*, 1920. január 31. 2–3.

¹⁵³ *Népszava*, 1920. január 31. 2.; *Világ*, 1920. január 31. 3.

Horthy-naptár, a magyar nemzet újjászületésének emlékére

A korai Horthy-kultusz jellegzetes terméke volt az 1919 karácsonyán megjelent, több mint 150 oldal terjedelmű Horthy-naptár. A kultusz-építés részeként szervezetter, a sajtón keresztül népszerűsítve terjesztették. 1919. november közepe és 1920. február közepe között nyolc fővárosi és négy vidéki lap összesen 21 alkalommal, rövid cikkekkel vagy hirdetésekkel reklámozta a naptárat. A *Budapesti Hírlap* már néhány nappal a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulása után, november 22-én hírt adott „a legnevesebb írók, művészek közreműködésével” megjelentő Horthy-emlékalbumról.¹⁵⁴ December 14-én már konkrétumokról is tájékoztatta a konzervatív lap az olvasóit. Eszerint a karácsonyra megjelentő naptár húsz koronáért előreláthatólag minden könyvkereskedésben, illetve naptárárusítónál kapható lesz. Az ebből származó bevétel a Nemzeti Hadsereg céljait szolgálta. Mint a *Budapesti Hírlap* írta, Horthy pályafutását és a Nemzeti Hadsereg szerepét elsőként összegző propagandakiadvány „szokatlanul dúsan illusztrálva jelenik meg, művésziessen készült fényképek és kiváló magyar illusztrátorok kezéből kikerült rajzok fogják díszíteni. A Nemzeti Hadsereg egész eddigi történetét és Budapestre való bevonulását mintegy szemléltető filmen láthatja az olvasó e képeken”.¹⁵⁵ A szépirodalmi alkotások sora a *Szózat* december 18-i cikke szerint „a magyar irodalom hódolatát fogja jelenteni a nemzeti hadsereg és nagynevű fővezére előtt”.¹⁵⁶

A naptárban 21 cikk, 2 beszéd, 4 katonanóta, 6 vers, 8 elbeszélés, 17 rövid idézet, illetve 52 fénykép található. A 21 cikk közül kizárólag Horthyval 2, a családjával 1, a Nemzeti Hadsereggel 8 foglalkozott, természetesen a „hadseregszervező” fővezér kitüntetett szerepet kapott benne. A további 11 viszonylag korlátozott szerepet játszott a Horthy-kép formálásában, miután inkább a korszak hangulatát, illetve közvélekedését világította meg. Az 52 fénykép közül 19-en látható a fővezér; egy kivételével mindegyik a közszerelése során ábrázolja. A budapesti bevonulást 11 fénykép örökítette meg.

A Horthy személyét méltató másfél oldal terjedelmű bevezető szerzője ismeretlen. Az ezt követő ötoldalas Horthy-életrajz szerzője Fóthy János újságíró, a *Szózat* munkatársa. A Horthy családról, a feleségről, az „igazi magyar úriasszonyról” mindösszesen egy oldal olvasható, amelynek szer-

¹⁵⁴ *Budapesti Hírlap*, 1919. november 22. 6.

¹⁵⁵ *Budapesti Hírlap*, 1919. december 14. 7–8.

¹⁵⁶ *Szózat*, 1919. december 18. 6.

zőjét nem nevezték meg.¹⁵⁷ A hadseregszervezést bemutató hatoldalas összefoglalás szerzőjét szintén nem ismerjük, ahogyan a székesfehérvári, illetve a november 16-i budapesti bevonulásról adott összefoglalókét sem. A Nemzeti Hadseregről szóló öt rövid történet is a szerzők megnevezése nélkül jelent meg. Az önálló magyar hadsereg fontosságát hangsúlyozta Hoitsy Pál, volt függetlenségpárti politikus „A magyar katona”, D. Zs. E. „Elvesztünk, ha nincs hadseregünk” című írása, illetőleg Lampérth Géza, költő, író „A fundamentum” című elbeszélése. A Horthy-kép rekonstruálásához kevésbé felhasználható 11 írás közül Herczeg Ferenc konzervatív írófejedelem Károlyi Mihályról írt tanulmánya emelhető ki. A fővezér egyik szimbolikus ellenpólusának tekinthető Károlyit „lecsúszott arisztokratá”-nak, „degenerált hazárdőr”-nek nevezte, aki „mérhetetlen gyalázatot hozott a nemzetre”.¹⁵⁸ A naptárban olvasható beszédek között találjuk még Raffay Sándor evangélikus püspöknek a novemberi 16-i zászlószenteléskor, illetve Berzevichy Albert „Horthy, a katona és hazafi” című, a Nemzeti Kaszinóban november 24-én elmondott beszédét.¹⁵⁹ Az ismert dalok dallamára írt négy katonanóta szerzője Lampérth Géza.¹⁶⁰ A szépirodalmi alkotásokat a naptárban hat vers és nyolc elbeszélés képviseli. A versek közül a vizsgált Horthy-kép szempontjából kiemelhető Kozma Andornak, a konzervatív irodalom egyik reprezentánsának verse (*Isten Hozott*); a hazafias költeményei miatt népszerű Ábrányi Emilnek, a *Nemzeti Újság* munkatársának szózata (*Az új magyar hadsereghez*); Vályi Nagy Gézának, a budapesti bevonulás emlékére írt *Horthyhoz* című verse; illetve egy meg nem nevezett szerző *Ima* című verse.¹⁶¹ Az elbeszélések, a kultusz üzeneteinek megfelelően, a Tanácsköztársaság és a keresztény-nemzetinek nevezett rendszer közötti erkölcsi különbséget világították meg. Közülük megemlíthető *A vörös világ* (szerzője ismeretlen); Hamvas Józsefnek, a pozsonyi evangélikus gimnázium tanárának *A fehér ló* című műve; Körmendy Viktor *A sastoll*, illetve Szentgyörgyi Ferenc *A vértanú* című elbeszélése.¹⁶²

A naptár Horthyt méltató bevezető írása a fővezér legszembevetőbb jellemvonásának a „magyarságát” tartja, amelyet az „ízig-vérig” jelző

¹⁵⁷ *Horthy-naptár az 1920-iki szökö évre. A magyar nemzet újjászületésének emlékére.* Méhner V., Budapest, 1919. 40–41.

¹⁵⁸ Uo. 70–76.

¹⁵⁹ Uo. 42–44., 49.

¹⁶⁰ Uo. 94.

¹⁶¹ Uo. 84–85., 93., 105–108., 111–112., 129.

¹⁶² Uo. 56–64., 115–126., 145–151.

nyomatékosít. Mindez érthető: a nemzetietlen irányzatokkal szemben fellépő ellenforradalom vezére kizárólag olyan magyar ember lehet, akinek „egész lénye úgy van teremtve, hogy egyéb gondolata ne legyen [...], mint mentül többet tenni Magyarorszáért”.¹⁶³ Ezzel magyarázható, hogy a mindösszesen másfél oldal terjedelmű méltatásban Horthyra vonatkoztatva 11 alkalommal olvasható a „magyar” szó. Eszerint ő „nem a főváros rothadt, idegen, romboló fajok túlsúlyától megfertőzött levegőjéből került ki”, hanem a „magyar rónák mélyén” született, alig egy-két kilométernyi távolságra „a legmagyarabb folyótól”, ráadásul a „magyar anya tejjével együtt szította magába a haza szeretetét”. Az eddigieket hangsúlyozta, hogy ő „a IV. Bélák, a Deák Ferencek, a Tisza Istvánok fajtájából való, akiknek köszönhetjük, hogy hazánk nem süllyedt el ezeresztendő vizsontagságainak tengerén”. A fővezér magyar jelleme kiegészült azonban további „nemes” tulajdonságokkal is, amelyek szintén emberi, erkölcsi és vezéri nagyságát, a róla kialakított képet fokozták. Horthy „mindenekfölött önzetlen és becsületes ember”, azaz számára „soha sem volt üzlet a hazafiság”, és „vajmi keveset törődött a reklámmal”. A fővezér politikai ambícióról tudomást nem véve jön a további megállapítás, hogy Horthy „sohasem óhajtott szerepelni, s a fővezéri méltóságot is csak azért fogadta el, mert benne összpontosult minden hazáját igazán szerető magyar ember bizalma”. A felsorolt tulajdonságoknak köszönhetően, a Horthy-kultusz leggyakoribb hasonlatának megfelelően, a fővezér sikerrel „révbe fogja kormányozni a haza sokat hányatott hajóját”.¹⁶⁴

A Fóthy János által írt életrajz mindenekelőtt a fővezér isteni kiválasztottságát emelte ki, amely a kultusz visszatérő motívuma volt. Horthy ugyanis a „honmentő” vezér, az „új honfoglaló Árpád” – szimbolikus elődeinek megfelelően –, aki a magyarok Istenének akaratát hajtja végre.¹⁶⁵ Az interpretáció szerint Szent László, Nagy Lajos, Hunyadi János, Thököly Imre, Rákóczi Ferenc, Széchényi István, Kossuth Lajos, Deák Ferenc és végül Tisza István nyomdokaiba lépett. A szövegben az „új honfoglalásnak” köszönhetően kétszer is előkerült az Árpáddal megvolt párhuzam.

Fóthy János ezután tért rá a fővezér életének ismertetésére. Értékelése szerint Horthy egész élete „nem más, mint egyetlen vezérlő gondolat, a

¹⁶³ Uo. 56–64., 115–126., 145–151. A naptár szerzőinek életrajzi adataihoz lásd MARKÓ László (főszerk.): *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. Magyar Könyvklub, Helikon, Budapest, 2001–2007. I. köt. 26–27.; II. köt. 758.; III. köt. 93–94., 306., 1163–1164.; IV. köt. 64.

¹⁶⁴ *Horthy-naptár*. I. m. 19–20.

¹⁶⁵ Uo. 21–22.

kötelességtudás fegyelmének útján való haladás egyenesen előre”.¹⁶⁶ A világháború alatti tevékenységéből a „legfényesebb” haditettét, otrantói győzelmét emelte ki, amelynek során „egycsapásra a tengerészet legnagyobbjai közé” került.¹⁶⁷ Olyannyira, hogy IV. Károly az „erős kezéről és páratlan energiájáról híres” tengerészt nevezte ki a flotta főparancsnokának. A fegyelem megerősítését célzó intézkedései ellenére azonban „a zendülés és a forradalom” szelleme már olyannyira átjárta a hadsereget, hogy nem lehetett elkerülni az összeomlást. A „vörös rablók diktatúrája” alatt Horthy „visszavonultan élt falusi birtokán, míg el nem jött a perc, mely őt a nemzet élére szólította”.¹⁶⁸ Erre akkor került sor, amikor megszólalt a „húsvéti harangszó”, miközben a krisztusi szenvedéstörténet értelmezése alapján a magyarság a „vörös pribékek ostorcsapásai alatt nyögve” vitte keresztjét a Golgotára.¹⁶⁹ Az „elhívott katona” ezután a haza megmentésében, a hadseregszervezésben akadályokat nem ismerve tevékenykedett Szegeden.¹⁷⁰ A magyar nép jövőjét jelentő Nemzeti Hadsereg megszervezése Fóthy szerint olyan „gigászi munka, törhetetlen erély és céltudatos előretörés eredménye”, hogy „nem lehet elég szavunk a bámulatnak és elismerésnek, mellyel a Fővezér előtt hódolhatnánk”.¹⁷¹ Horthy fővezéri kinevezését Fóthy a katonák ragaszkodásával magyarázta, ők ugyanis hősiüket „kikapcsolták a napi politika csúnya útvesztőjéből”, aki ezáltal a pártoktól függetlenül minden idejét a nemzeti gondolatnak szentelhette.¹⁷² Azt, hogy a Tanácsköztársaság bukása után átvonult a Dunántúlra, Fóthy az ország jövőjét biztosító egyetlen lehetőségként magyarázta. A „honmentést” azonban akadályozta, hogy a „magyar haza ellenségei” „rágalmakat” és „hazugságokat” terjesztettek a Nemzeti Hadseregről, egészen addig, amíg a Horowitz-jelentés tisztázta a hadsereget.¹⁷³ A „csupa daliákból és leventékből” álló, egyre gyarapodó „sastollas” Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásának bemutatása kitüntetett szerepet kapott a naptárban.¹⁷⁴ Ez érthető is, miután a „magyar nemzet újjászületésének emlékére” jelentették meg.¹⁷⁵

¹⁶⁶ Uo. 22.

¹⁶⁷ Uo. 23.

¹⁶⁸ Uo. 24.

¹⁶⁹ Uo. 103–104.

¹⁷⁰ Uo. 33.

¹⁷¹ Uo. 24., 69., 102., 104.

¹⁷² Uo. 30.

¹⁷³ Uo. 32.

¹⁷⁴ Uo. 50., 125.

¹⁷⁵ Uo. 33–40.

A kormányzóválasztás

Február első napjaitól kezdve – a január 30-i hadparancs nyomán kibontakozó országos kampány részeként – népgyűlések, vármegyei és városi törvényhatósági közgyűlések, a sajtóban megjelenő cikkek egymás után foglaltak állást amellet, hogy a fővezért válasszák Magyarország kormányzójává. Legelőször február 1-jén, Szombathelyen – a legitimizmus központjában – tartottak népgyűlést, amely kimondta: Horthy Miklós, akiben a nemzet bizalma összpontosul, legyen az ország ideiglenes államfője. Két nappal később Somogy vármegye tette ugyanezt.¹⁷⁶

A kampány központi irányítását bizonyítja néhány február elején keletkezett dokumentum. Közülük az egyiket február 7-én Faddról keltezték, és benne az ismeretlen levélíró arra utalt, hogy korábban abban állapodtak meg, hogy „Horthynak ideiglenes államfővé megválasztása érdekében állást foglaltunk a törvényhatóságokkal és ezzel nyomást gyakorolunk a nemzetgyűlésre”. Ám a Fővezérség és a belügyminisztérium reakciói miatt a kormánybiztos nem engedélyezte a törvényhatóság összehívását, amely a levélíró szerint „egységes, lelkes és impozáns módon nyilatkozott volna meg Horthy mellett”. A levél írója számára érthetetlen volt a Fővezérség óvatosságát. „A mai rettenetes helyzetből – írta – csak egy kivezető út lehet – ha még nem késő – a diktatúra és egy erőskezű, intakt múltú és jellemű, okos kormányzó, aki vasmarokkal szorítja ennek a csürhének a nyakát a rend és fegyelem jármába, hogy azután visszavezesse az országot az alkotmányosság és jogfolytonosság állapotába. Ennek a célnak szolgálatába állította a sors Horthyt és benneteket és mindnyájunkat, kik erre, ha hallgatagon is, de szent fogadalmat tettünk” korábban.¹⁷⁷

Február 9-én a miskolci kerületi kormánybiztos jelentette a belügyminiszternek, hogy a katonaság „községről községre járva propagandát csinál”. A belügyminiszter ezt hallva utasította a kerületi és törvényhatósági kormánybiztosokat, hogy tegyenek meg mindent azért, hogy a törvényhatósági közgyűlések és a képviselőtestületi ülések vegyék le a napirendjükről az államfőválasztással kapcsolatos állásfoglalásokat.¹⁷⁸ Ennek nem lett túl sok eredménye. A Miniszterelnökség és a Nemzetgyűlés az ország különböző pontjairól csaknem napi rendszerességgel kapta a különféle állásfoglalásokat; ezeket február 9. után a törvényho-

¹⁷⁶ PILCH Jenő: i. m. 381–382.; *Új Nemzedék*, 1920. február 3. 2.; ZSIGA Tibor: *Horthy ellen, a királyért*. Gondolat, Budapest, 1989. 81–82.

¹⁷⁷ Részben idézi VARGYAI Gyula: i. m. 267–268.; MOL K-429. (X 66.) Kozma Miklós iratai. Katonai vonatkozású adatgyűjtemény. 3936. mf. 40. cím. 33–35.

¹⁷⁸ MOL K-148. Belügyminisztériumi Levéltár. 684. csomó, 1920. 1. tétel. 921/1920., 1008/1920.

zás elnöki irodája kezelte. Február 9. és 29. között az elnöki iroda 124 kérvényt, feliratot vagy táviratot kapott eldugott kis községekből, illetve nagyobb településekből egyaránt. Ezek a határozatok a fővezér pártok felettségére, kiváló képességeire és tulajdonságaira, illetve a nemzet bizalmára hivatkozva fogalmazták meg álláspontjukat.¹⁷⁹ Hasonló volt a helyzet a sajtóval: a lapok igyekeztek megnevezni a fővezért támogató községeket, rendezett tanácsú városokat és a törvényhatósági jogú városokat. A *Szózat*, hogy csak a Horthyék lapját említsem, február 3. és 29. között 18 rövid cikket közölt, amelyekben a fővezér országos népszerűségéről számolt be a közvetítő. Rassay Károly Horthy emlékirataihoz írt megjegyzései szintén azt hangsúlyozzák, hogy nemzetvédelmi és propagandatisztek „járták a vidéket és küldtek a táviratokat”, „folyt a Gellért szállóból [...] irányított és Horthy megválasztását követelő [illetve azt legitimáló – T. D.] propaganda”.¹⁸⁰ Horthy környezetének a szerepe, akárcsak városlátogatások alkalmával, meghatározó volt a kormányzóválasztás előtti hetekben is.

Horthy utolsó fővezéri városlátogatásaira egyébként éppen ekkoriban, február 7-én, Ceglédén és Kecskeméten került sor. A kecskeméti eseménysorozat kiemelkedő jelentőségű lett. Megszervezésében a MOVE helyi szervezete és a január elején alakult fogadóbizottság is részt vett.¹⁸¹ A tisztek és a *Szózat* újságírói kíséretében megjelenő fővezért Zsitvay Tibor főispán-kormánybiztos üdvözölte elsőként a vasútállomáson, majd az ÉME tagjainak éljenzése közepette megkezdődött a bevonulás a nemzeti színekkel feldíszített városba. A Kőrös utcai díszkapunál a város polgármestere üdvözölte a nemzet „hivatott” vezérét, akinek személyében már mindenki „a magyar haza feltámadását és az egész ország integritását látja”. Horthy szokásos rövid, katonás és lelkesítő hangvételű beszéddel válaszolt, majd a menet folytatta útját a Szabadság tér felé. A nagytemplom előtt katonai jelentéstétel, díszszemle következett, majd a Kecskeméti Magyar Nők Szövetségének képviselője a „Benned és hős fiaidban bízunk” feliratú kék selyemszalaggal díszítette a Nemzeti Hadsereg Szegeden felszentelt legelső zászlaját.¹⁸² A nagytemplomtól a fővezér a Pincsezövetség házához hajtatott, ahol a novemberi gyilkossá-

¹⁷⁹ VARGYAI Gyula: i. m. 268–270.; MOL K-2. Képviselőház és nemzetgyűlés. Képviselőház elnöki és általános iratai. 689. csomó. 1919–1922. 23–27.; MOL K-26. 1227. csomó, 1920. III. tétel. 1218.

¹⁸⁰ Idézi VARGYAI Gyula: i. m. 265–266.; HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Európa–História, Budapest, 1992. 133–139.

¹⁸¹ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. január 6. 2.

¹⁸¹ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. január 6. 2.

¹⁸² *Kecskeméti Közlöny*, 1920. február 10. 1–2.

gokért felelős Héjjas Ivánnak és családjának tevékeny közreműködésével vendégül látták a város szegényeit. Itt Révész István prelátus mondott beszédet, aki a jótékonyági rendezvényhez illeszkedve arra kérte Horthyt: „fakaszd meg nemes szíveddel és erős kardoddal szegény magyar népünk részére a jólétnek, a bőségnak a forrásait”. Innen a fővezér kíséretével együtt az akkor Horthy-laktanyának elnevezett régi honvéd lovassági laktanyába ment, és részt vett a tiszteletére adott szűk körű díszében. Zsitvay Tibor ott újból szólásra emelkedett. Köszöntötte a „magyarok vezérét, Árpád mását, aki eljött újra [...], hogy ezeréves örökségünket [...] újra megszerezze”. Ezt az „egységes és oszthatatlan” országot ugyanis „Árpád vezér szerezte”, és „Horthy vezér” fogja visszazerezni „újabb ezer évre”. Az ennek a megvalósulásába vetett hitet a főispán két gondolata támasztotta alá. Először: Hunyadi János óta nem volt „magyarabb” és „keményebb kézben” az „ország kardja”, mint most. Másodszor: a „magyarok Istene” küldte Horthyt, hogy a „keresztre feszített Magyarországot megváltsa”. Beszédét Zsitvay azzal zárta, hogy a magyar eredetmondák világát felidézve „új vérszerződést” kötnek a fővezérrel. A főispán beszédét követően Diendorfer Miksa a kultuszépítés nyilvánvaló hatalmi céljait is megvilágította beszédében, amikor azt mondta: „letiprunk mindent, mi utadat állja”. Horthy válaszában határozottan kijelentette, hogy őt az „ország bizalma” állította posztjára, összhangban az ekkor zajló országos méretű kampány fő üzeneteivel.¹⁸³ Az ebéd végeztével a városházán került sor 17 tisztelgő küldöttségnek a fogadására. Ekkor adták át Horthynak a Nemzeti Hadserg november 23-i kecskeméti bevonulásának emlékére művészi kivitelezéssel elkészített Horthy-díszalbumot, amelynek egyik belső címlapján ez a jelige volt olvasható: „A reménységet Magyarországon úgy hívják, hogy Horthy Miklós.” A küldöttségek tisztelgését a MOVE díszelőadása követte a színházban a városi előkelőségek részvételével.¹⁸⁴

A februári kampány során Zemplén és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye, Szeged, Szolnok és Jászberény 10-én foglalt állást Horthy Miklós kormányzósága mellett.¹⁸⁵ Kecskemét városa 13-án rendkívüli közgyűlést tartott, ahol Zsitvay Tibor a nemzet bizalmát élvező, pártok fölött álló fővezért javasolta államfőnek.¹⁸⁶ Győrött február 15-én tartottak népgyűlést. Boros Alán bencés tanár beszédében az országot zátonyra futott

¹⁸³ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. február 10. 3.

¹⁸⁴ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. február 11. 1–2.; *Kecskeméti Közlöny*, 1920. február 12. 1.

¹⁸⁵ PILCH Jenő: i. m. 383–384.; MOL K-2. 689. csomó. 1919–1922., 55–56.

¹⁸⁶ *Kecskeméti Közlöny*, 1920. február 14. 1.; MOL K-2. 689. csomó. 1919–1922., 49–50.

hajóhoz hasonlította, amelyet csak „egy olyan rettenthetetlen bátorságú kormányos menthet meg az elsüllyedéstől, mint Horthy Miklós”, akit a „magyarok Istene” adott a nemzetnek.¹⁸⁷ Győr vármegye és város feliratában kifejezte, hogy kizárólag Horthyban mint „szilárd pontban” „látja Magyarország népe azon tulajdonságokat”, amelyek elengedhetetlenek az aktuális problémák kezelésére.¹⁸⁸ Február 17-én – Somogyi Béla és Bacsó Béla meggyilkolásának napján – Székesfehérvár, Szolnok, illetve Vas vármegye törvényhatósági bizottságának állásfoglalására került sor.¹⁸⁹ Veszprém képviselőtestülete és az ÉME által szervezett népgyűlés február 22-én fejezte ki álláspontját. Az ÉME délutáni gyűlésén Tihanyi Kiss Sándor református lelkész, a szervezet elnöke ünnepi szónoklatában kifejtette: most olyan „vezért keresünk”, aki – a kiválasztottság tudatát erősítve – „a tanulságos pusztai vándorlason át elvezet az új diadalmas nemzeti Magyarország Ígéretföldjére”, amely a mitikus gondolkodásban a „minden lehetséges jók”, a megpróbáltatások, szenvedések nélküli világot jelképezi.¹⁹⁰ Február 24-én Borsod vármegye táviratban fejtette ki, hogy az ország „kormánykereke” csakis „megbízható” és „erős” kezekbe kerülhet.¹⁹¹

A február 16-án összeült Nemzetgyűlés is alkalmat adott a fővezér méltatására, bár ezt csak Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök használta ki. Február 27-én az alkotmányosság helyreállítása és az állami főhatalom ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása során kifejtette, hogy most nem egy bábra, hanem egy erős államférfira van szükség, olyanra, mint amilyen Hunyadi János volt. Utalt a budapesti bevonulás során kiragasztott plakátra is, amely az általa kívánatosnak tartott erős kezet ábrázolta.¹⁹² Prohászka már 1919 őszén – abban a reményben, hogy megvalósíthatja keresztényszocialista programját – a keresztény-nemzeti propaganda „szócsöve és megfogalmazója lett”. Részt vett október 12-én Horthy székesfehérvári bevonulásán, ahol megáldotta a Nemzeti Hadsereg zászlait.¹⁹³

¹⁸⁷ *Dunántúli Hírlap*, 1920. február 17. 2.

¹⁸⁸ MOL K-2. 689. csomó. 1919–1922., 69.

¹⁸⁹ *Vasvármegye*, 1920. február 11. 1.; MOL K-2. 689. csomó. 1919–1922., 47–78., 51–54., 71.

¹⁹⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1920. február 24. 1–2.; MOL K-2. 689. csomó. 1919–1922., 70.; SZABÓ Márton: *Politikai idegen*. I. m. 190–191.

¹⁹¹ MOL K-2. 689. csomó. 1919–1922., 70., 80–82.

¹⁹² *Nemzetgyűlési Napló, 1920–1922.* I. k. (1920. február 27.) 64.

¹⁹³ GERGELY Jenő: *Prohászka Ottokár. A „napbaöltözött ember”*. Gondolat, Budapest, 1994. 182–197.; Uő: Prohászka Ottokár és a „keresztény kurzus”. *Rubicon*, 2003/7–8. 15–18. Az idézet a 16. oldalon található.; PROHÁSZKA Ottokár: *Naplójegyzetek III. 1919–1927.* Szerk. és jegyz.: FRENYÓ Zoltán–SZABÓ Ferenc SJ. Szeged–Székesfehérvár, 1997. 96–97., 156.

A fővezér népszerűsítésében természetesen a sajtó is nagy szerepet játszott.¹⁹⁴ A kormányzóválasztás előtt megjelent cikkek különféleképpen igyekeztek igazolni, hogy miért Horthy lesz az ország kormányosa. Ez a szimbólum 10 alkalommal került elő ezekben a cikkekben.¹⁹⁵ Mindegyiknél: nagy érdemei teszik e poszt betöltésére alkalmassá és méltóvá. Zsilinszky írta a *Szózat*-ban, hogy Horthynak „hősi katona múltja” van.¹⁹⁶ A tengerészként elért sikerein túl érdemei között szerepel a hadsereg megteremtése is (ezt hatszor írták le), ami miatt ráadásul az ő kezében van az „ország kardja” (olvashatjuk négy cikkben).¹⁹⁷ A *Szózat* kitüntetett hangsúllyal vette ezt számításba, miután a lelkek „militarizálására” és „külső katonai megerősödésre” van szükség, ráadásul a rend megteremtésére alkalmas „erős kézzel” kizárólag Horthy Miklós rendelkezik.¹⁹⁸ A legmeghatározóbb érv az országos kampánynak köszönhetően 13 cikkben az volt, hogy a nemzet „bizalma”, tehát a nemzet egésze – a *Szózat* szerint – „ellenállhatatlan erővel” őt kívánja az államfői székben látni (ezt 87 alkalommal írták le).¹⁹⁹ Zsilinszky egyik írásában úgy fogalmazott, hogy „„A magyar nemzet élő lelkiismerete pedig tengermorajként zúgja a Horthy Miklós nevét.”.”²⁰⁰ Az *Est* vezércikke ennek érzékeltetésére történelmi párhuzamot alkalmazott, miszerint „olyan egyhangúsággal emeli pajzsára az ország” a fővezért, mint „egykor Árpádot a hét vezérek”.²⁰¹ A cikkek által alkalmazott érvrendszer utolsó kategóriáját Horthy kiemelkedő személyisége, illetve képességei alkották. A róla kialakított imázs meghatározó jellemzőjének tekintették, hogy felül áll a napi politika „torzszalkodásain”, távol áll mindenfajta politikai, személyi és csoportérdekektől, ráadásul – szögezte le a *Szózat* – Horthy nem kötődik a „régii” (1918 előtti) magyar pártpolitikához sem.²⁰² A kultusz gyakran – a vizsgált időszakban 25-ször – alkalmazott hasonlatának megfelelően így Horthy „szilárd sziklafok, amelyhez a közélet többé-kevésbé

¹⁹⁴ Február 3. és 29. között a *Népszava*, a *Világ* és a *Virradat* kivételével a fővárosi lapok összesen 22 cikket, köztüktük 8 vezércikket; 12 vidéki lap 18 cikket, ebből 7 vezércikket közölt. A *Szózat*-ban ezekben a hetekben három-három cikket, illetve vezércikket olvashatunk. A *Virradat* a fővezéri hadparancs után már nem közölt méltatást Horthyról, leszámítva a választás napján egy meglehetősen visszafogott életrajzot. Ráadásul Friedrich a minisztertanács február 5-i ülésén a „legveszélyesebb kísérletnek” nevezte Horthy kormányzóvá választását. (MOL K-27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. 1920. február 5.)

¹⁹⁵ *Vasvármegye*, 1920. február 11. 1.; *Veszprémi Hírlap*, 1920. február 24. 1–2.; *8 Órai Újság*, 1920. február 25. 1.

¹⁹⁶ *Szózat*, 1920. február 14. 1.

¹⁹⁷ *Pesti Napló*, 1920. február 4. 1.; *Új Nemzedék*, 1920. február 19. 1.

¹⁹⁸ *Szózat*, 1920. február 3. 1. és február 14. 1.

¹⁹⁹ *Szózat*, 1920. február 3. 1.; *Az Est*, 1920. február 4. 1.; *Esztergom és Vidéke*, 1920. február 13. 1.

²⁰⁰ *Szózat*, 1920. február 14. 1.

²⁰² *Szózat*, 1920. február 14. 1.; *Pesti Hírlap*, 1920. február 18. 1.

zavaros hullámai nem érnek fel”.²⁰³ A nemzet érdekeiért küzdő államfőjelölt képét az „egyenes”, „becsületes” és „magyar” jelzőkkel értékelt személyisége, egyénisége nyomatékosította. Fizikai képességei leírására az „erős” jelzőt alkalmazták, különösen a 16 alkalommal felmerült hasonlatban, miszerint Horthy „erős” karja ragadja ki az országot az 1918/1919-es események által okozott „elesttség” állapotából.²⁰⁴

A kormányzóválasztás eseményéről mind a fővárosi, mind a vidéki sajtó kitüntetett helyen számolt be.²⁰⁵ A megválasztásához vezető utat a februári országos kampánynak megfelelően értelmezték, nem pedig Horthy személyes törekvései vagy környezetének hatalmi ambíciói, a nemzetközi körülmények, illetve a pártok előzetes politikai alkui alapján.²⁰⁶ Az elemzett cikkekben 36 esetben olvashatjuk azt, hogy 1920. március 1-jén a nemzet egészének akaratát szentesítette az Ideiglenes Nemzetgyűlés. A nemzet „szíve sugallotta és egy ország zúgó éljenzése felelt rá”, vagy: „a nemzet, az egyetlen nagyobb úr nála [mármint Horthynál – T. D.] e hazában parancsolt, és neki engedelmeskednie kellett”.²⁰⁷ A kormányzóválasztás napját szintén a magyar történelem új szakaszának a kezdeteként állították be, miután Magyarországnak újra van „feje”, vezére.²⁰⁸ A kultusz szimbólumrendszerének megfelelően 14 cikkben olvashatjuk, hogy az államfő a magyar állam „eddig viharos tengeren hanykolódó hajójának” „vaskezű” kormányosa, akinek egyetlen célja, hogy a „rend”, az „erőgyűjtés kikötőjébe”, a „boldogabb jövő” felé vezesse az állam hajóját, amitől semmilyen körülmények között sem fog eltérni.²⁰⁹ Megbízható kormányosként így meghatározza, mutatja és be is tartja az irányt. E boldogabb jövő a konszolidációt, a liberális lapokban pedig a jogrend helyreállítását jelentette.²¹⁰ Ezen túl természetesen a „feltámadást”, a te-

²⁰³ *Az Est*, 1920. február 14. 3.; *Nemzeti Újság*, 1920. február 18. 1.; *Szózat*, 1920. február 8. 1–2.

²⁰⁴ *Budapesti Hírlap*, 1920. február 4. 2–3.; *Esztergom és Vidéke*, 1920. február 13. 1.; *Veszprémi Hírlap*, 1920. február 24. 1–2.; *Kecskeméti Közlöny*, 1920. február 29. 1.

²⁰⁵ Március 1. és 7. között 13 fővárosi lap 30 cikket, ebből 14 vezércikket közölt, amelyek egyrészt beszámoltak a kormányzóválasztásról, másrészt méltatták a kormányzót. A felhasznált 15 vidéki lapban (*Ceglédi Híradó*, *Dunántúli Hírlap*, *Egri Népiújság*, *Esztergom és Vidéke*, *Győri Hírlap*, *Halasi Újság*, *Hatvani Hírlap*, *Kalocsai Néplap*, *Kecskeméti Közlöny*, *Miskolci Napló*, *Sopronvármegye*, *Szegedi Új Nemzedék*, *Székesfehérvári Friss Újság*, *Vasvármegye*, *Veszprémi Hírlap*) 27 cikk, közöttük 7 vezércikk volt olvasható. A hetilapok most is fényképeket közöltek.

²⁰⁶ Thomas SAKMYSTER: i. m. 53–62.

²⁰⁷ *8 Órai Újság*, 1920. március 2. 1–2.; *Pesti Hírlap*, 1920. március 2. 2–3.; *Hatvani Hírlap*, 1920. március 7. 1.

²⁰⁸ *Székesfehérvári Friss Újság*, 1920. március 3. 1.; *Ceglédi Híradó*, 1920. március 4. 1.

²⁰⁹ *Az Est*, 1920. március 2. 1. és március 3. 1.; *Szózat*, 1920. március 2. 1.; *Új Nemzedék*, 1920. március 2. 1.; *Új Somogy*, 1920. március 4. 1.; *Kalocsai Néplap*, 1920. március 6. 1.

²¹⁰ *Pesti Hírlap*, 1920. március 2. 1.; *Szózat*, 1920. március 2. 1.

rületi revíziót is takarta. A krisztusi szenvedéstörténet alkalmazásával a nemzetért vállalt áldozatát érzékeltették, mert a fővezér „tragikus hivatása”, hogy vigye az ország keresztyét a Golgotára.²¹¹ 1920 márciusának első napjaiban ezek a cikkek legtöbbször (tízszer) a Hunyadi–Horthy-párhuzamot alkalmazták, miután mindketten kitűnő és erőszakos katonák, akik megszervezték a hadsereget, s féken tartották a belső rendet veszélyeztető „destruktív elemeket”.²¹² Megállapíthatjuk, hogy ezt a történelmi párhuzamot azért alkalmazták oly gyakran, mert ez fejezte ki leginkább a fővezérről akkor kialakított képet. Emellett természetesen viszonylag gyakran állították be Árpád, Rákóczi és Kossuth örökösének is, nyomatékot adva ezzel az „új honfoglalásnak”, illetve a „nemzetmentésnek” mint egyfajta függetlenségi küzdelemnek.

A kormányzóválasztás megörökítéséről beterjesztett törvényjavaslatot néhány módosítással március 4-én, vita nélkül fogadta el a Nemzetgyűlés. A 6-án kihirdetett 1920. évi II. tc., a kultusz korai szakaszának betetőzéseként, méltányolta Horthy Miklósnak a „háború nehéz küzdelmei közt a haza védelmében, majd a nemzeti hadsereg megszervezésével a belső rend és biztonság helyreállításában és fenntartásában és így a pusztulás és végenyészet szélére jutott ország megmentésében szerzett” érdemeit. A fővezért tehát az ország kormányzójának választották, „átahatva attól a bizalomtól, hogy a nemzetet [...] az alkotmányosság ösvényén a megerősödés, fejlődés felé fogja vezetni”.²¹³ Horthy ebből az alkalomból proklamációt bocsátott ki, amelyben megválasztását a nemzeti akarat megnyilvánulásának tekintette, és egyben az alkotmányosság helyreállításának egyik állomásaként is értékelte.²¹⁴

Összegzés

A „nemzetmentő” fővezérről kialakított kép bemutatása során a vezérkép és a valóság között jelentős szakadékot állapíthatunk meg. A Horthy-kép már a szegedi időszakban is egyértelmű túlzásokat tartalmazott, majd a fővezér radikális jobboldali környezete a politikai és hatalmi viszonyok változásának megfelelően, 1919 szeptembere után legitimációs

²¹¹ *8 Órai Újság*, 1920. március 2. 1.

²¹² *Pesti Hírlap*, 1920. március 2. 1.; *Budapesti Hírlap*, 1920. március 2. 1.; *Dunántúli Hírlap*, 1920. március 2. 1.; *Esztergom és Vidéke*, 1920. március 2. 1.

²¹³ TERFI Gyula (szerk.): *Magyar törvénytár. 1920. évi törvénycikkek*. Franklin, Budapest, 1921. 13–14.

²¹⁴ *Szózat*, 1920. március 6. 1.

célzattal, egyre szélesebb körben vitathatatlan tényként állította be azt, hogy a magyar társadalomnak, nemzetnek kizárólag a „nemzetmentő” fővezérre és hadseregére támaszkodva van esélye a jövőben bármit is elérni. A propaganda beállítása szerint Horthy vállán nyugodott az ország és a nemzet jövője. Ezáltal a Horthy-kultusz a magyar társadalom azon csoportjai számára, amelyek azonosultak vele, biztosságérzetet jelentett, reményt adott, a rend megteremtésének ígérését hozta. Ezt voltak hivatottak alátámasztani, kifejezni az imaginárius vezérkép egyes elemei önmagukban, illetve együttesen (ebben az esetben egymást felerősítő hatással), erre igyekeztek szimbolikus értelemben garanciát adni.²¹⁵ A fővezérről kialakított kép, különösen november 16. után egyre kidolgozottabbá vált: kultikus, illetve irracionális tartalma fokozatosan erősödött, miközben az ellenpropaganda lehetőségei beszűkültek.

A Horthyról kialakított kép a magyar társadalom jelentős részéhez eljutott. A hagyományos elit mellett elsősorban a társadalom azon csoportjai azonosulhattak a kultusz értéktartalmával, amelyek szembekeverültek a Tanácsköztársasággal, a terror, a rendszer intézkedései vagy annak vallásellenessége, internacionalizmusa miatt.²¹⁶ A kultusz továbbá azok számára lehetett hihető, akik az elszenvedett nemzeti traumákra a rend, a tekintély helyreállításától, a „keresztény-nemzeti” értékektől várták a mielőbbi megoldást, illetve a Nemzeti Hadsereg és Horthy megjelenését tényleges felszabadításként élték meg.²¹⁷ Ezzel összefüggésben idézhető Szerb Antal megfigyelése, miszerint „1919 nyarán a forradalmi és proletarizált Magyarország egyik napról a másikra átalakult nemzeti és keresztény Magyarországgá”. A vallásosság és a nemzeti érzés szerepe, az emberekre gyakorolt hatása megnőtt. „Nem fér hozzá kétség – írta továbbá –, hogy a napi politika felületénél mélyebben az átalakulásnak voltak olyan elemei is, amelyek igazi felszabadulást jelentettek a magyarság legszélesebb rétegei számára.”²¹⁸ Az újabb rendszerváltással természetesen nem mindenki azonosult.²¹⁹ A „vesztesek” szemszögéből jellemzi az általunk vizsgált időszakot a Tanácsköztársaság egyik népbiztoshelyettesének, az emigrációba vonuló Balázs Bélának a naplója.

²¹⁵ Vö. SZABÓ Márton: *A diszkurzív politikatudomány...* I. m. 216–222.

²¹⁶ ROMSICS Ignác: *Horthy-képeink*. I. m. 6.; ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 135–136.

²¹⁷ A Fővezérségre érkezett helyzetjelentésekben nem találtam arra vonatkozó utalást, hogy a magyar társadalom hogyan viszonyult Horthy személyéhez.

²¹⁸ SZERB Antal: *Magyar irodalomtörténet*. Magvető, Budapest, 1997. 492.

²¹⁹ L. NAGY Zsuzsa: *Egy politikus polgár portréja. Rassay Károly (1886–1958)*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 13.

1919. december 4-i naplóbejegyzése identitásának elvesztéséről szól, miután a jobboldali propaganda a magyarságon kívülre helyezte őt. „És közben bevonult Horthy a nemzeti hadsereggel – írta. – Dörögtek az ágyúk, sastollak lengtek a szélben, a Himnusz és a Rákóczi-induló harsogott, a nép ünnepelelt és virágot szórt [...]. Nem kegyetlen-e, hogy mi ennek a „magyar ünnepek” nem örülhetünk? [...] halálra keresnek a sastollas huszárok, és kivernek az országból [...] Ezért vagyok hazátlan”.²²⁰

A szimbólumok, mítoszok és kultuszok azt fejezik ki, hogy egy adott közösség hogyan definiálja önmagát, mit gondol a világról, amelyben él, és hogyan értelmezi az eseményeket, amelyeket átél. Ez az értelmezés – mint láttuk – nyilván többféle, változó, akár egymásnak gyökerelesen ellentmondó is lehet.²²¹ A Horthy-kultusz a magyar történelem egy válságperiódusának a terméke. Az elutasított, a propaganda beállítása szerint a káoszba, az összeomlásba vezető közelmúltról, illetve a vágyott jövőről, a múltbéli nemzeti nagyságnak, a magyar állam területi integritásának a helyreállításáról, és a fővezér ebben betöltött szerepéről alkotott képe a radikális jobboldal identitásának a része volt, az általuk megálmodott politikai rend legitimitációját szolgálta.²²² A kormányzóválasztás utáni konszolidáció idején azonban mindez megváltozott, a kultusz idővel az „országépítő”, majd „országgyarapító” kormányzó képével egészült ki. 1920 tavasza után fokozatosan elvesztette militáns-autokrata jellegét, és a hagyományos uralkodói reprezentációra épülő, konszolidált stílusú kultuszt már az egész állami apparátus propagálta, az 1920. évi I. tc. 14. §-a alapján ráadásul törvénnyel is védte mint a konszolidált magyar állam szimbolikus politikájának meghatározó elemét.²²³ A radikális jobboldal által megteremtett Horthy-kép az 1920-as években tehát a konszolidált új rendhez idomult. Horthy Miklós az alkotmányos berendezkedés, a politikai stabilitás és a fennálló politikai rendszer legfőbb őre lett, amely szerep az 1930-as évek második felében rendszerstabilizációs céllal tovább erősödött.

²²⁰ BALÁZS Béla: *Napló, 1914–1922*. 2. k. Magvető, Budapest, 1982. 345–346.; ROMSICS Gergely: *Két bevonulás Budapestre*. I. m. 8–9.

²²¹ GERŐ András: i. m. 7.

²²² Szükséges újból hangsúlyozni, hogy a kultuszépítés nemcsak az ő tevékenységükre korlátozódott, mert – mint láttuk – a hazai lapok jelentős része is részt vett ebben. Ez a közelmúlt elutasításával, illetve elsősorban a hatalmi viszonyoknak a Fővezérség javára történő megváltozásával magyarázható.

²²³ DOMÓTORFI Tibor: i. m. 23., 26.; ROMSICS Ignác: *Horthy-képeink*. I. m. 11.; SZABÓ Miklós: *Politikai évfordulók a Horthy-rendszerben*. In: LACKÓ Miklós (szerk.): *A két világháború közötti Magyarországról*. Kossuth Könyvkiadó, 1984. 494–497.; OLASZ Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941–1944)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 70–71

A Horthy-kép legfontosabb elemeinek előfordulása az elemzett cikkekben, 1919. június – 1920. március 7. között (N=445)

	1919. november 16-a		Összesen
	előtt	után	
a „Novara hőse”	29	33	62
a viharos tengeren hánykódó hajó erős kezű kormányosa	4	45	49
személye pártoktól független „szilárd” és „fix” pont	23	64	87
„Horthy apánk”	6	16	22
Horthy és a Nemzeti Hadsereg a magyarság egyedüli „reménysége”	22	114	136
a fővezér a „magyarok Istenének” küldötte	9	32	41
a fővezér személyéhez kötött szimbolikus kezdet („feltámadás”) motívuma	10	139	149
Horthy Miklós „történelmi” tettei:			
– a „nemzetmentés” végrehajtása	25	52	77
– a Nemzeti Hadsereg megszervezése	19	53	72
a leggyakrabban alkalmazott történelmi párhuzamok:			
– Hunyadi János	2	17	19
– Rákóczi Ferenc:	1	10	11
– Kossuth Lajos	–	10	10
– Árpád vezér	–	6	6
– IV. Béla	1	2	3
a leggyakrabban alkalmazott jelzők:			
– „legendás” (fővezér, katona, tengerész; hadvezér)	10	20	30
– „hős” (fővezér, katona)	5	17	22
– „magyar” (katona, vezér)	23	47	70
– „erős” (kéz)	2	28	30
– „keresztény” (katona, ember)	5	14	19